

POŠTINA
V KRALJEVINI
JUGOSLAVIJI
PLAČANA
V GOTOVINI

ČAS

revija
leonove
družbe

letnik:
XXVII

IX-X
1932-33

VSEBINA: Dr. Stanko Gogala: O kulturnem izvoru gospodarstva (str. 305) //
M. Zgonik: Poljsko-nemški odnosi s posebnim ozirom na Gdansk,
Gdynjo in Poljsko Primorje (str. 321) // Dr. V. M.: Nekaj misli k predlogu
zakona o zatiranju spolnih bolezni (str. 334) // Dr. A. B.: Ruska izkustva
o splavljanju (str. 338) // Ocene (str. 342) // Zapiski (str. 349)

»Čas«, revija Leonove družbe v Ljubljani, izhaja vsak mesec razen v avgustu in septembru. Uredništvo si pridržuje pravico tuintam združiti dve številki.

Naročnina: 60 Din za Jugoslavijo, 70 Din za inozemstvo. Za dijake velja znižana cena 40 Din, ako se jih naroči vsaj pet na skupen naslov.

Uredništvo: Dr. Janez Fabijan, univ. prof., Ljubljana, Dunajska c. 17/III., dr. Ivan Ahčin, glavni urednik »Slovenca«, Ljubljana, Jugoslovanska tiskarna in dr. Stanko Gogala, prof. na drž. učiteljskišću v Ljubljani.

Uprava: Ljubljana, Miklošičeva cesta 5; tel. št. 3030.

Račun pri Poštni hranilnici, podružnici v Ljubljani št. 10.433 (lastnica računa Leonova družba v Ljubljani).

Odgovornost pred oblastjo: Prof. dr. Fabijan za uredništvo, ravnatelj Karel Čeč za Jugoslovansko tiskarno.

Ponatiskovanje razprav je dovoljeno samo s privolitvijo uredništva in z navedbo vira.

V oceno smo prejeli:

Od Jugoslovanske knjigarne v Ljubljani:

Ing. Drago Mattanovich, **Elektrotehnika**. I. Osnove in stroji. 1933. (Zbirka Kosmos.)

Kr. Elster — Ivanka Klemenčič, **Sodnikova hiša ob Fjordu**. 1933. (Ljudska knjižnica.)

Od raznih založb in avtorjev:

Dr. Milan Ivšič, **Temelji seljačkoga zakonika**, Prilog k izgradjivanju imovinskoj prava za naše seljaštvo. Zagreb, 1933. Dobiva se pri avtorju (Rakovčeva ul. 13) in v knjigarnah.

Prof. dr. Andrej Snoj, **»Raziskovalci sv. pisma«**, Kdo so in kaj uče. (Ponatis iz Bogoslovnega Vestnika.) V Ljubljani, 1933. Založila Bogoslovna Akademija.

O KULTURNEM IZVORU GOSPODARSTVA.

Dr. Gogala Stanko.

Vidci, modreci in kritično usmerjeni poedinci zelo radi ocenjujejo našo dobo po tem, da je predvsem gospodarsko in pridobitno ali koristnostno usmerjena. Trdijo, da je gospodarski interes praktično nadvladal druge interese, ker je bolj življenjskega značaja in bolj potreben. Zato moremo tudi v drugih kulturnih področjih, znanosti, umetnosti, etičnosti, religioznosti in podobnih, dobro začutiti vpliv gospodarskega interesa, ki vlada vsaj poleg, če že ne nad svojstvenimi interesi naštetih kulturnih panog. Pa tudi preprosti ljudje, ki živimo svoje vsakdanje življenje, čutimo, da v našem življenju nekaj ni prav, da si je nekaj pridobilo preveliko moč in oblast in da zato ne moremo najti onega notranjega miru in ravnotežja, ki je potrebno za bogato kulturno in duhovno življenje. Vsakdo more ugotoviti, da prevladujejo skrbi za vsakdanji kruh in za snovne dobrine nad duhovnimi potrebami naših duš. Resnično je nadvladala snov duha, čeprav je načelno snov odvisna od duha. Tu se je izpremenilo osnovno razmerje med dvema platema našega življenja, ki sta v stalnem boju za oblast, in sedaj ter danes je prevzel moč in silo oni predmet, ki po svojem bistvu ni določen za vladarja, ker ne pozna razen sile in moči nikake zakonitosti, nikake pravilnosti in nikake objektivne veljavnosti. Snov je vsaj za trenutek prevzela vlado in zato čutimo, da je njena vlada slaba, ker ni pravilna in načelna. Le onim in samo nekaterim poedincem, ki so tudi sami tako usmerjeni, da jim gre le za silo in oblast, je to vladanje všečno in si ne žele nikake izpremembe. Vsi drugi pa, ki smo duhovno ali, kar pomenja isto, človeško usmerjeni, čutimo in vemo, da se mora to razmerje zopet v tem smislu izpremeniti, da bo vladal duh nad snovjo, ker gre le njemu vladanje. Čutimo namreč, da ima duh sam po sebi itak vedno oblast nad snovjo, ker se mora snov podrejati izvestnim zakonom, ki niso snovni zakoni, temveč zakoni snovi.

Da bi mogli to svoje občutje o razmerju med snovjo in duhom tudi splošno razumljivo in pojmovno določiti, bi se mogli poslužiti metode, ki se je tudi sicer v znanosti (Scheler) dobro obnesla, t. j. sociološke metode obravnavanja različnih kulturnih problemov. Ta metoda bi utegnila postati za nas tem važnejša, ker bi

hoteli razpravljati vprav o osnovnem značaju gospodarstva, ki je sredi resničnega socialnega življenja, ki to življenje deloma tudi vodi in urejuje in ki je od njega tudi odvisno. Saj bi nam šlo za določitev bistva gospodarske kulturne panoge z vidika njenega kulturnega izvora. Šlo bi nam torej za vprašanje, ali nam more odgovor o izvoru gospodarstva dati tudi odgovor o značaju gospodarstva. Sicer se zdi, da je že načelno možen tukaj tale ugovor: genetična ali izvorna plat kakega predmeta nas more poučiti pač o nastanku kake stvari, ne more pa nas vesti do bistva in osnovnega značaja predmeta samega. Na ta ugovor, ki je seveda metodično upravičen, ker se izvorna metoda pač res močno razlikuje od analitične ali predmetnostne metode, pa bi mogli vendar smiselno odgovoriti to, da se je utegnil kak predmet po svojem odnosu do človeka, dalje radi časovnega trajanja in notranjega izpreminjanja in končno radi človekove osnovne usmerjenosti, vendar tako bistveno izpremeniti, da ni ohranil več svojih prvotnih lastnosti, ki jih je imel ob svojem nastanku, Zato pač dobro vemo, da vprašanje po izvoru ni pot do notranjega smisla in jedra različnih predmetov, pač pa je to dobra kontrola za presojo, ali je izvestni predmet ohranil ali pa izpremenil svoje prvotne lastnosti. Zato nam vendar more izvorna metoda pokazati tudi na gospodarstvu take plati, ki so zanj predmetno značilne in ki ga označujejo vsaj tako, kakor je prvotno nastalo.

Razen tega pa moramo vprav pri gospodarstvu upoštevati še drugo plat. Gospodarstvo je namreč tak poseben predmet, ki ni nastopil in nastal samo enkrat in nekoč ter od tedaj dalje samo traja. Ono ima svoj trajni in vedno trajajoči izvor v človekovi duši ter v življenjskih prilikah. Gospodarstva namreč ne smemo primerjati kake organizaciji, ki je mogla nastati samo v nekih danih prilikah, pa ni takšna, da bi imela svojo trajno vrednost ter bi morala nastati, če bi je še ne bilo. Po tej plati je gospodarstvo podobno ostalim kulturnim panogam, ki so takega značaja, da je njihov izvor nujen, ker je zakoreninjen v človekovem bistvu in v njegovih značilnih duševnih in duhovnih plateh in potezah. Za vse kulturne panoge, od gospodarstva pa do religije, je namreč značilno, da izvirajo iz človekove notranje kulturnosti, kar pomenja, da imajo svoj trajni in nikakor ne samo enkratni in slučajni izvor ter nastanek. Saj moremo govoriti pri nastanku kulturnih panog vsaj o dveh ali pa celo o treh vrstah izvora. Razlikujemo namreč duševni, duhovni in življenjski izvor.

Duševni izvor nam pomenja zakoreninjenost neke kulturne panoge v človekovih duševnih plateh, pa bodisi, da so to goni ali sposobnosti ali pa tudi različni umski in čuvstveni doživljaji. Ta izvor nam torej pove, da je nastanek kulturnih panog zato

nujen, ker imamo v naši duši tako duševno plat, ki sama od sebe ustvarja kulturno delo. Duhovni izvor pomenja dalje zakoreninjenost nekih kulturnih panog v človekovem duhu, t. j. v taki ali drugačni duhovni in kulturnostni usmerjenosti. Pri tem izvoru torej ne gre samo za doživljajsko in dejno plat naše duše, ki je predvsem dinamičnega ali silnega značaja, ki sproži izvestno kulturno udejstvovanje in ga spravi v gibanje ter razmah, temveč gre še za vsebinsko določenost kulturnega dela, ki je bolj statičnega ali mirujočega značaja. Preprosto rečeno pomenja torej duhovni izvor ono človekovo duhovno bogastvo, ono njegovo vedenje in znanje, ono njegovo množico dejstev in resnic, vrednot in dolžnosti, od katerih je notranje zavisna vsebina in smer določenega kulturnega dela. Končno pa pomenja še življenjski izvor zakoreninjenost nekih kulturnih panog v življenjskih prilikah in v najrazličnejših silah, ki jih ima življenje kot gibanje in kot skupni izraz življenja vseh različnih poedincev, ki se med seboj stikajo, izpopolnjujejo in dopolnjujejo. Tudi življenje ima svoje potrebe in svojo nujnost, ki ni vedno samo izraz potreb in nujnosti več poedincev skupaj. Zakaj življenje je po eni plati pač odvisno od poedincev, toda tudi poedinci so na svojstveni način zavisni od notranjih sil življenja, ki jih po svoje oblikuje, obdeluje, kreše in brusi ter ustvarja iz njih ali močne osebnosti ali pa slabotne brezpomembneže.

Tako imamo torej opravka s tremi izvori vseh kulturnih panog in sedaj nam je dana prilika pogledati, kje je duševni, kje duhovni in kje življenjski izvor gospodarstva kot svojstvene kulturne panoge. Rekli pa smo že, da si obetamo od tega odgovora še to, da bomo mogli pogledati tudi v prvotni smisel gospodarstva in spoznati njegovo predmetno bistvo.

Da pa nam bo odgovor o teh treh izvori pri gospodarstvu lažji, podamo najprej analizo teh izvorov na takih področjih, ki so tudi del splošne kulture, pa vendar niso v notranji zvezi z gospodarstvom. V ta namen nam bo dobro služila analiza izvora treh drugačnih kulturnih panog, umetnosti, znanosti in religije. Ta analiza nas približa notranjemu pomenu kulture sploh in teh posameznih kulturnih področij posebej. Začnimo torej z vprašanjem po izvoru umetnosti!

1. Izvori umetnosti.

Če se vprašamo najprej po duševnem izvoru umetnosti, najdemo v svoji duši polno takih plati, v katerih je umetnost zakoreninjena in od koder z vso nujnostjo izvira. Pa to niso estetska ali lepota čuvstva in doživetja, zakaj ti doživljaji se pojavljajo šele ob umetninah, t. j. ob že ustvarjenih umetninah ter nam

kažejo na njih lepoto ali grdoto. Zato so estetska čuvstva šele na knadna doživetja, ki se javljajo ob že uresničenih ali vsaj ob že zamišljenih umetninah. Imamo pa v svoji duši tudi take akte, ki se javljajo že pred umetnostnim ustvarjanjem in ki zahtevajo ter pospešujejo to ustvarjanje. Važen tak akt je gon po oblikovanju. Je to svojstvena duševna sila, ki izvira iz podzavesti, pa stopi večkrat tudi v zavest in se nam pokaže kot občutena potreba, da bi posamezne elemente in dele spojili v tako enoto, ki bi ne bila samo vsota ali skupnost teh posameznih delov, temveč bi dobila še značaj skupka ali lika. Kot lik pa označuje moderna psihologija (Veber »Estetika«) tako zgrajen predmet, — imenuje ga tudi predmet višjega reda, — ki ni zavisen samo od svojih delov in elementov, temveč ima tudi svojo predmetno svojstvenost. Kot primer za tak lik uporablja psihologija in predmetna teorija najrajši primer melodije, kjer je takoj jasno, da je melodija sicer zavisna od poedinih glasov in od razmerij med njimi, ima pa vendar nekaj docela svojstvenega, česar posamezni glasovi in tudi razmerja med njimi nimajo. Oblikovanje nazivamo zato upravičeno za posebno vrsto ustvarjanja in sicer pravega ustvarjanja, ker tako nastaja lik, ki je nanaovo ustvarjeni predmet. Tak gon po ustvarjanju novih predmetov iz tega, kar že imamo, pa čuti vsak človek v svoji duši, seveda ne vsak na enako močan način. Saj je že ona želja po pospravljanju, po redu in urejenosti, pa bodisi zunaj nas, na pisalni mizi, na vrtu, ali pa tudi v naši duši sami, jasen znak, da nosimo ta gon v sebi. Ustvarjevalni ali oblikovalni gon pa je tudi prva plat duševnega izvora umetnosti, ali boljše umetnin. Ta gon moremo primerjati zato z doživeto potrebo in sicer duševno potrebo, da dajemo določno obliko oni snovi, ki je že tu in na katero je umetnik tako ali drugače, realno ali duhovno vezan in od nje odvisen.

Tej plati duševnega izvora umetnosti pa je zelo blizu druga zelo podobna duševna plat. Je to enako občutena potreba po izražanju ali po taki in taki formulaciji tega, kar človek nosi v svoji duši. Ta potreba je istovetna s svojstvenim gonom, ki ga začutimo posebno močno tedaj, če dolgo časa nosimo kako težavno stvar v duši, če nas ta stvar muči in če jo težko občutimo. Tedaj čutimo potrebo, da bi jo tako ali drugače odložili, da bi jo komu povedali, da bi našli zanjo primerno formulacijo in primeren izraz. Tako se zdi, da je druga plat izvora umetnosti v potrebi po duševni sproščenosti in po duševni prostosti, ki je bila doslej vezana po določenih vsebinah, ki so težile dušo in jo morda celo mučile. Saj vemo, da se velike umetnine porode iz in radi duševnega trpljenja in da je običajno celo tako, da je umetnina

tem večja, čim bolj je stvar težila dušo in čim bolj je umetnik trpel. To trpljenje pa ni izviralo iz iskanja izraza za svojega duha, temveč je nastalo radi notranje teže tega duha samega. Ta izvor umetnosti moremo primerjati tudi z nastankom biser a v školjkinem telesu. Tudi tam je nekaj, kar teži in muči školjko, kamenček ali droben pesek, in da se znebi te bolečine, ovije školjka izvor svoje bolečine v svojo sluz in naredi tako pravi biser. Gon po izrazu pa je že sociološko-duševni izvor umetnosti, zakaj tu gre že za razmerje med več o s e b a m i. Gre za umetnika, ki izraža, in gre za one osebe, katerim je umetnik namenil izraz svojega doživetja, pa bodisi da so mu te osebe nazorno pred očmi, ali pa da si jih samo želi in podobno.

Končno pa moremo govoriti še o tretjem duševnem izvoru umetnosti. Ta izvor je sedaj docela duševno-sociološkega značaja in izraža svojstveni odnos umetnika do drugih oseb. Bistvo tega duševnega izvora je zopet potreba in sicer duševna potreba po p o s r e d o v a n j u takih doživljajev, ki se zdijo umetniku tako po vsebini, kakor po obliki toliko l e p i i n v r e d n i, da smatra za prav, da jih dožive po njem tudi druge osebe. Saj tudi navadni ljudje dobro vemo za to duševno potrebo, ki se ne tiče samo izražanja lastnih doživljajev, temveč izvira iz posebnega občutja notranje v r e d n o s t i in lepote tega, kar smo doživeli, spoznali, videli in podobno. Če nas je kaka stvar prav posebno duševno razgibala, če smo pristno doživeli, da je kak doživljaj lep, ali da je spoznanje notranje vredno, pa čeprav mogoče ni resnično, tedaj začutimo v sebi potrebo, da bi posredovali tak doživljaj še komu drugemu in da bi ga tudi on tako lepo doživel kot mi. Čim močnejše in pristnejše pa je tako naše lepo doživetje, tem močnejše občutimo tudi potrebo, da posredujemo svoje doživetje tudi drugim osebam. Ta duševni izvor umetnosti je torej res sociološkega značaja, ker temelji na intimnem razmerju med osebami. Pri tem pa najdemo še to svojevrstno posebnost, da bi hoteli posredovati svoja doživetja najprej samo takim osebam, ki so nam duševno in duhovno n a j b l i ž j e in o katerih smo prepričani, da nas bodo tako razumele, kakor smo mi sami doživeli. Čim intimnejši je moj doživljaj, tem manj je ljudi, katerim je namenjeno moje umetnostno posredovanje. Vendar pa se zgodi umetniku zelo često tudi to, da začuti živo potrebo povedati kako svoje globoko in vredno doživetje in spoznanje vsem ljudem brez razlike, ali so mu duhovno blizu ali ne. So to stvari, ki so obče-človeškega značaja in ki mogoče globoko posegajo v duha tedanjega človeka in tedanje dobe in ki utegnejo postati za sodobnike ali pa vsaj za duhovne potomce izrednega v z g o j n e g a pomena.

Tako torej vidimo, da je duševni izvor umetnosti trajnega značaja in vedno gre za občuteno duševno potrebo ali po oblikovanju ali po izražanju ali pa po posredovanju lepih in vsaj subjektivno vrednih doživljajev.

Umetnost pa ima razen duševnega še duhovni izvor, ki ni nič manj važen. Kot sem že v uvodu omenil, se razlikujeta naša duša in naš duh po tem, da gre pri duši za doživljajsko in osebnostno ali subjektivno plat, dočim gre pri duhu za vsebinsko bogastvo, ki je nekaj poleg samih doživljajev. Saj utegne biti kdo doživljajsko bogat, kar pomenja, da ima celo kopico pristnih doživljajev. Utegne pa biti kdo tudi duhovno bogat, kar pomenja, da je vsebina njegovih doživljajev zelo mnogovrstna in pomensko ali smiselno bogata in globoka. Tako more biti tudi umetnik ali doživljajsko ali pa tudi duhovno prisiljen, da ustvarja umetnine. O doživljajski prisiljenosti smo govorili doslej. O duhovni prisiljenosti pa velja, da čuti umetnik poleg duševne še duhovno potrebo izraziti to in ono, kar se je tekom časa nabralo v njegovi duši, ali točneje v njegovem duhu. Ta duhovna potreba pa utegne biti dvojna. Zgoditi se more, da kak problem tako prime umetnika, da ga hoče na vsak način rešiti in da v tem stremljenju nastane umetnina. Taki problemi utegnejo biti ali etičnega ali socialnega ali religioznega ali osebnostnega ali erotičnega značaja in podobno, vedno pa so duhovnega značaja. In vedno se v takem problemu, ki ga obdeluje umetnik v svojem duhu, z vso nujnostjo kaže njegovo lastno duhovno življenje in njegova osebna odločitev v tem in onem duhovnem problemu. Če pa je duhovni problem samo privzet in torej nepristno doživeti, moremo to takoj začutiti v načinu, kako ga je umetnik obdelal in kako ga je izrazil. Dober primer za tako duhovno potrebo, iz katere je nastalo eno največjih mojstrov, so Dostojevskijevi »Bratje Karamazovi«.

Duhovna potreba pa je izvor umetnine lahko tudi v takem primeru, ko umetnika pri ustvarjanju ne muči več kak duhovni problem, temveč se mu je tak problem že prej tako jasno pokazal in razvozljal, da ga sedaj rešitev tega problema sili k temu, da jo umetnostno oblikuje in izrazi. Kot dober primer za tako duhovno potrebo se mi zdi Cankarjev »Hlapec Jernej in njegova pravica«, dočim spadajo njegove »Podobe iz sanj« v prej omenjeni tip duhovnega izvora umetnin.

Tako vidimo že iz te kratke analize, ki dá mogoče več slutiti, kot pa moremo določno povedati, da je tudi duhovni vir umetnosti in umetnin neka določena duhovna potreba ali sila, ki prisili umetnika, sedaj problemsko ali vsebinsko, da oblikuje svojega duha v zunanjo umetnino.

Končno pa najdemo pri umetnosti še tretji, življenjski izvor. Pri pojmu »življenje« pa tu ne mislimo toliko na notranje ali zunanje življenje umetnika, zakaj tega življenja se tičeta že duševni in pa duhovni izvor umetnine. Tu mislimo na ono drugo plat sociološkega razmerja umetnosti, na vse one ljudi in poedince, ki umetnin ne ustvarjajo, temveč jih sprejemajo, jih estetsko ali kakorkoli uživajo in čutijo potrebo po njih. Zakaj poleg ostalega, kar smo že doslej omenili, je v človeku še posebna in rekel bi življenjska potreba po lepoti in po uživanju lepote. Vsak človek, pa naj opravlja najnižje posle ali pa naj ima najbolj duhovno opravilo, je še takšen, da začuti od časa do časa notranjo potrebo, videti kaj lepega in se duševno seznaniti z nečem, kar bo občutil kot lepo ali veličastno in podobno. To potrebo moremo imenovati življenjsko zato, ker zavisi od zadostitve te potrebe moč človekove življenjske sile. Tak človek, ki uživa lepoto, se čuti tudi mnogo bolj sposobnega za življenje in občuti tudi vrednost življenja. To potrebo po lepoti pa moremo imenovati tudi organsko človeško, ker je tako organsko ali notranje spojena s človekom, da označuje deloma tudi njegovo predmetno bistvo. V tem smislu je torej človek navezan na lepoto in stremi po nji, zavestno ali podzavestno, in je vesel ter notranje razgiban, če jo najde in jo more nemoteno uživati.

Razen te organske življenjske potrebe pa vsebuje življenje še polno podrobnih in posameznih takih primerov, ko se vzbudi v človeku potreba po lepoti in po umetnosti. Umetnost se razlikuje namreč od vseh ostalih kulturnih področij predvsem po tem, da umetnik ni vezan na objektivne in dejanske istinitosti in da lepota ni prav nič manjša, če tudi tega, kar smo občutili kot lepo, nikjer ni bilo in ne bo. Zato pa se zgodi, da začuti človek veliko notranjo potrebo po lepoti takega življenja ali takega dogajanja in sveta, ki ga dejansko nikjer ni, ker se želi nekje in v kakem takem svetu odpočiti od lastnega in resničnega, toda težkega in hudega življenja. Prava življenjska potreba je zanj, da se vsaj za trenutek more umakniti s svojega življenja in s svoje življenjske poti v kak tak svet, ki sicer ni resničen, pa je zanj lep in vreden. Zato išče umetnin in lepote, kjer pozabi na dejanskost in resničnost in kjer uživa novo in vredno duhovno življenje. Če pa takih umetnin ne najde, si jih sam izsanja in more v takem primeru vsaj zase ustvariti pravo umetnino. To je torej še nova življenjska potreba, iz katere izvira umetnost in ki jo moremo nazvati potrebo po izmišljenem in navideznem življenju, ki pa mora biti lepo in vredno ter imeti sploh vse znake prave umetnine. Sicer se marsikdaj zgodi, da seže človek radi te občutene potrebe tudi po takih življenjskih slikah, ki mu kažejo več prijetnosti kot pa lepote.

Toda taki primeri pač ne spadajo sem, ko hočemo govoriti le o najrazličnejših izvorihi pravih umetnin, kjer gre le za lepoto in za nič drugega.

Tako smo na hitrico pregledali duševni, duhovni in življenjski izvor umetnosti ter mogli ugotoviti, da gre pri vseh treh za določeno potrebo, kateri hoče zadostiti umetnik s svojim ustvarjanjem.

2. Izvori znanosti.

Tudi pri znanosti moremo razlikovati iste tri različne izvore. Če se tudi tu vprašamo najprej po duševnem izvoru, moremo reči, da logična čustva, ki jih nekateri imenujejo tudi teoretična, niso pravi izvor znanosti. Zakaj tudi ta čustva se, kakor pri umetnosti estetska ali lepotna, pojavljajo šele po končanem znanstvenem ustvarjanju, t. j. ob resničnem znanstvenem spoznanju in rezultatu znanstvenega dela. Duševni izvor znanosti pa je v tem, da ima človek razen občutene potrebe po oblikovanju in izražanju svojih doživljanjev še močno potrebo po spoznanju. Kakor gre pri umetnosti v bistvu za oblikovanje, tako je za znanost bistveni akt spoznavanje. V človeku je vedno živo vprašanje: kaj je to? čemu je to? zakaj se je to zgodilo? in podobno. Ta vprašanja, ki vzniknejo v človekovi duši, so prvotni duševni izvor znanosti. Seveda pa moremo med onimi čuvstvi, ki so pogonska podlaga za ta različna vprašanja, razlikovati prvotno čustvo radovednosti od poznejšega čustva vedoželjnosti. Obe čuvstvi razlikuje dušeslovje tako, da se prva zadovoljijo že s kakršnimkoli odgovorom, samo, da zadene stavljeno vprašanje. Druga vrsta čuvstev pa se zadovolji z odgovorom šele tedaj, ko je človek spoznal, da ni dobil samo odgovora, temveč da je odgovor tudi pravilen in da resnično zadene objektivno dejstvo. Že iz povedanega pa sledi, da je čustvo radovednosti mnogo prvotnejše in da se je drugo čustvo moglo pojaviti šele ob spoznanju, da so nekateri odgovori pravilni, nekateri pa ne. To je torej prvi duševni izvor znanstvenega kulturnega dela.

Razen tega pa moremo reči, da ima človek v sebi še svojevrstno plat duše, ki je takega značaja, da jo veseli vprav to, kar je težko in duhamorno. To željo po opravljanju takega dela, ki je težavno, nenavadno in zato izjemno, moremo najti sicer tudi pri umetniškem ustvarjanju, vendar pa je mnogo značilnejša za znanstveno delo. Za oba načina kulturnega dela pa je značilno to, da ta želja ni dana vsem ljudem v enaki meri, temveč da moremo razlikovati celo svojstveni tip človeka, ki ima močno razvito željo po težavnem kulturnem delu. Tako vidimo zelo pogosto, da se loti znanstvenik kakega dela le zato, ker čuti njegovo predmetno težavnost, vrh tega

pa še svojo osebno moč, ki bo zmogla to delo. Izvor znanstvenega dela je marsikdaj, tako kot pri umetniku, nekaka želja po preizkušnji svojih duševnih moči. Seveda pa take želje ne smemo zamenjati kar enostavno z gonom po uveljavljanju. Zakaj tu ne gre za kako zunanje uveljavljanje in za kako rekorderstvo ali prvenstvo. Gre za notranje zadovoljstvo, ki nastane ob spoznanju, da sem vendarle kos težki nalogi in da sem jo zadovoljivo rešil. Čim težje pa je kako delo in čim manj je takih poedincev, katerim se je podobno delo že posrečilo, tem večje je znanstvenikovo notranje osebno zadovoljstvo. Zakaj to zadovoljstvo se pojavi kljub temu, da je znanstvenik le objektivno usmerjen in da mu gre le za spoznanje istinitosti. Reči moremo celo, da je njegovo zadovoljstvo vprav zato tudi objektivno utemeljeno, ker je spoznal resnico, katere ni tako lahko spoznati in katero je dal sedaj na razpolago tudi drugim poedincem, ki bi sami težko prišli do takega spoznanja.

Tako torej vidimo, da je duševni izvor tudi pri znanosti v občuteni potrebi po spoznanju in razen tega mogoče še po spoznanju takih stvari, ki niso vsakomu dostopne in ki imajo tako predmetno bistvo, da je treba dolgotrajnega in resnega študija ter dela, preden se pokaže znanstveno dobljeni rezultat, ki govori o resnici in istinitosti.

Če se vprašamo še po duhovnem izvoru znanosti, najdemo podoben odgovor kot pri umetnosti. Kajti vedeti moramo, da sta v naši duši duh in pa duša, to je plat naših duhovnih vsebin in pa našega doživljanja, tako organsko spojena v eno celoto, da moremo govoriti o zgolj duševni potrebi po spoznanju še o svojstveni duhovni potrebi po spoznanju. Med obema vrstama teh potreb pa je celo tako razmerje, da je bržčas prvotna duhovna potreba in da se šele ob tej pojavi tudi duševna. Saj je razumljivo, da pri spoznanju ne gre za akt spoznavanja, temveč da gre vedno tudi za oni predmet ali za ono vsebino, ki naj postane spoznana. To pa, kaj bi hotel v tem ali drugem trenutku spoznati, to ne zavisi od moje duševnosti, temveč od mojega tedanjega duha. To pomenja, da je smer, in sicer predmetna smer spoznavanja pri različnih osebah različna, ker nosi vsaka v sebi svojega lastnega duha, ki bi se rad razširil še v to ali ono novo smer. Vsak človek nosi v sebi svoje lastno spoznanje, umsko ali čuvstveno, in zato se v njegovem duhu porajajo taki novi problemi, ki so nastali na podlagi njegovih dotedanjih spoznanj in so mogli nastati torej le v njegovi duši. Ti novi problemi, ki so duhovno utemeljeni v človekovi duhovni usmerjenosti, so notranja duhovna potreba po novem spoznanju, ali bolje, po razčiščenju nastalih vprašanj in problemov. To potrebo bi mogli zato imenovati tudi

predmetno ali vsebinsko potrebo, ker daje smer novemu spoznanju.

Ta duhovna potreba pa je zase seveda le teoretično mirna in statična, ker je pač samo vsebinska. Zato pa si poišče še svojo dinamično ali silnostno plat, ki jo najde v duševni ali doživljajski potrebi po spoznavanju. Na ta način se v naši duši spojita obe potrebi, duševna in duhovna, od katerih pa je duhovna prvotnejša od duševne. Zdi se celo, da je duhovna potreba po spoznanju izvor duševne potrebe, čeprav je duhovna potreba samo statičnega in vsebinskega značaja.

Končno pa najdemo tudi pri znanosti njen življenjski izvor. Treba nam je misliti samo na razmerje med kulturo in civilizacijo, kjer se zdi, da je kultura zakoreninjena v človekovi duhovni potrebi, civilizacija pa v njegovi življenjski potrebi. Zakaj pri slednji gre vendar za življenjsko in uporabno plat tega, kar je človekov duh spoznal in do česar je prišel le ugotavljajočim potom. Tudi tu najdemo torej svojstveni izvor znanosti, ki je zase sicer kulturna panoga, pa je vendar še taka, da se njena spoznanja dajo tudi dejansko in življenjsko uporabiti ter izrabiti. Zato je večkrat pot nastanka znanosti ter znanstvenih spoznanj obratna osnovnemu in prvotnemu razmerju med kulturo in civilizacijo. To razmerje je namreč tako, da je civilizacija na čelno zavisna od kulture in da, v našem primeru, znanost rodi svojo civilizacijo. Življenjsko pa se utegne to razmerje tako izpremeniti, da občuti človek najprej potrebo po življenjskem spoznanju in po dejanski uporabi nečesa ter ga šele ta potreba prisili, da se začne s tem problemom pečati tudi na strogo znanstven objektiven način. Za primer moremo misliti tu na potrebe kmeta, ki želi racionalneje izrabljati svojo zemljo in rabi zato nekih spoznanj, ki mu jih nudijo kemija ali fizika ali nauk o razvoju živih bitij ali botanika ali zoologija in podobno. Prav tako utegnejo vplivati na razvoj in celo na izvor znanosti potrebe industrijalca ali tovarnarja, ki bi hotel imeti tak in tak stroj v ta in ta namen in podobno. Razvidno je torej, da ima tudi znanost svoj življenjski in praktični izvor in da je ta istoveten s potrebo po takih predmetih ali spoznanjih, ki se dajo v življenju s pridom porabiti. Tak izvor pa ima znanost kljub temu, da je sama teoretična in objektivnega značaja. Po tej plati se more znanost približati gospodarski kulturni panogi, ali kar je isto, postati more sredstvo za gospodarsko pridobitno življenje. Saj mi ni treba navajati znanega zgodovinskega primera, da so se n. pr. prirodoslovne vede najbolj razvijale v času napredka in razvoja tehnike, in da so se n. pr. duhovne vede najbolj razvijale v dobah, ko je bil človek tudi življenjsko in osebno duhovno, da ne rečem celo reli-

giorno, usmerjen. Tudi svetovna vojna je dober primer za izredni razvoj določenih znanstvenih panog, n. pr. fizike in kemije ter podobno. Pa tudi vedoslovno in spoznavno velja, da je šla praksa vedno pred teorijo, čeprav velja načelno, da je bila najprej ideja ali beseda in šele nato dejanje.

Tako smo našli torej tudi pri znanosti tri izvore, duševno-dinamičnega, duhovno-vsebinskega ali problemskega in življenjsko-praktičnega ali dejanskega. Pri vseh treh izvorihi pa gre zopet za določeno potrebo po spoznanju, ki jo seveda vsak izvor pojmuje in gleda po svoje in s svojega vidika.

3. Izvori religije.

Preden pa vržemo svoj pogled končno še na izvor gospodarstva, za katerega nam tu prav za prav gre, ostanimo še par hipov pri izvoru tretje važne kulturne panoge, religije in religioznosti. Saj nam utegnejo tudi te misli vreči kako svojstveno luč na pravilno pojmovanje gospodarstva in gospodarskega življenja. Najprej hitro najdemo, da ima tudi pri religiji dober smisel govoriti o treh izvorihi. Duševni izvor religije je zakoreninjen zopet prav v duševnosti, in sicer v čudnem občutju naše majhnosti in odvisnosti, pa v zavesti človekove relativnosti. Sicer to občutje ni vedno enako močno v nas, toda isto najdemo tudi pri duševnem izvoru umetnosti in znanosti. Kadar pa se pojavi to občutje, tedaj se vzbudi razen njega še močno občutena potreba po nečem, kar je absolutno, večno in trajno, in od česar smo mi povsem odvisni. Ta potreba naše duše pa nam pokaže tisti »nekaj« kot čudovito vzvišen in neskončen predmet, kot nekaj takega, ob čemer se mora pojaviti v nas čuvstvo molitve in češčenja. V naših dušah živi torej skrita potreba ali hrepenenje po nečem, kar je »visoko« nad nami. To potrebo izražamo tudi na ta način, da slutimo »nekaj« nad seboj in nad gmoto, nekaj, kar nas in snov vodi ter urejuje, nekaj, kar nas dela šele po zvezi s seboj gotove in močne ter nekako absolutne in dokončne. Duševni izvor naše religioznosti je torej potreba po nečem, kar bi ne samo ljubili in spoštovali, temveč pred čemer bi padli na kolena in molili ter častili od srca in v resnici ter iz notranje potrebe. To duševno potrebo bi mogli izraziti tudi tako, da bi hoteli postati nekako notranje močni ali celi, kar pomenja, da bi hoteli najti v religiji šele svoje pravo bistvo in svoj smisel, ki ni samo v nas, temveč šele v naši notranji zvezi z Bogom, Absolutnim in Večnim.

Tudi duhovni izvor religije je svojevrsten, čeprav je položen v človekovo dušo. Ta izvor se tiče človekovega iskanja enotnega svetovnega in življenjskega nazora, ki

bi bil po možnosti vseobsežen, ki bi mogel odgovoriti na vsa različna vprašanja, ki tako pogosto in tako močno mučijo človekovega duha. Človekov duh čuti svojstveno potrebo, da bi našel smisel samega sebe in celega sveta ter življenjskega dogajanja in zato pride do vprašanj, ki nekako prekoračijo mejo znanstvenega in umetnostnega spoznavanja in segajo v svojstveni onstranski ali transcendentni svet. Duhovni izvor religije je torej zakoreninjen v tem, da umetnost in predvsem znanost dejansko in trenutno ali pa tudi teoretično in načelno ne moreta dati zadovoljivega odgovora na silno važna vprašanja o smislu in namenu vsega, kar je. Človekov duh pride na ta način do sveta, kjer biva osebno bitje Bog, ki je tako absolutno vreden in sam v sebi utemeljen, da se ob njem more ustaviti nemirno vprašanje in iskanje. Naš duh čuti torej svojstveno potrebo po bivanju Boga in temu bitju se notranje podredi in mu tako zaupa, da se tudi v svojem vsakdanjem življenju drži njegovih smernic in zapovedi. Na ta način pa ustvari v sebi tip religioznega človeka, ki ne živi svoje religije zavoljo kakih zunanjih razlogov, temveč radi samega sebe in radi svoje duhovne potrebe. Religija, ali bolje njegova religioznost, je stvar njegovega doživetja in njegov duh čuti tako potrebo po nji, da bi jo ustvaril, če bi je še ne imel, in da jo itak vedno znova ustvarja v sebi, čeprav je zavisen od njene objektivnosti. Saj moramo priznati, da je tudi z našo religioznostjo tako, da ni vedno enako močna in živa in da se včasih zdi, kot da se je izgubila in da je zamrla. Toda tudi v takem primeru se znova pojavi naša duhovna potreba po čim ožji zvezi z onstranskim svetom, kjer najdemo svoj končni smisel in kjer se znova umirimo od vmesnih pretresljajev, dvomov in drugih duhovnih težav.

Tako moremo torej poleg duševnega izvora tudi pri religiji govoriti o duhovnem izvoru in tudi tu velja, da sta si oba v takem razmerju, da je duhovna potreba vsebinska plat, duševna pa silnostna plat enega samega duševno duhovnega izvora, ki je položen v človekovo osebo.

Pa tudi svoj življenjski izvor ima religija. Tukaj nam je treba misliti samo na take primere, ko nekdo ne pride do vere in do religije radi svoje notranje duševne potrebe in tudi ne radi svojega duhovnega življenja in spoznanja, ki bi mu pokazalo objektivno nujnost verovanja v Boga. Tak človek utegne priti do religije tudi radi življenjskih prilik, v katerih je prisiljen živeti. Saj dobro vemo, da je moč vere v dušah posameznikov in zato tudi v zasebnem in javnem življenju mnogo manjša, če so življenjske prilike dobre in ugodne, sploh take, da človek misli in verjame, da je vse odvisno samo od njega in da vse on urejuje, sam pa da ni od ničesar in od nikogar zavisen. Obratno pa vidimo, da je moč religije tem večja

in silnejša, čim slabše so življenjske razmere, čim težje je sploh življenje in čim bolj neurejene so socialne in gospodarske prilike. Tedaj občuti človek, da sam ničesar ne zmore, da mora dobiti pomoč od drugje in da je vendar navezan na nekaj drugega kot je on sam. Ker pa uvidi, da se vsem poedincem tako godi kot njemu in da si tudi ljudje med seboj ne morejo več pomagati, se odpre njegov pogled na onstransko božje življenje in tedaj občuti življenjsko potrebo po Bogu in po veri. Njegova vera izvira sicer iz težavnosti življenja in je vsa usmerjena v pomoč od Boga, toda kljub temu utegne biti to prava in pristna vera.

Kot dober primer za življenjski izvor religije naj navedem dvoje. Najprej je zelo značilno stališče našega kmeta do letine v primeru, da je dobro obrodila, ali pa da je slaba. Če je letina dobra, se rad pohvali, da je on toliko in toliko pridelal, da ima njegovo delo tak in tak uspeh. Če pa je letina slaba, tedaj je kriv tega ali Bog ali pa hudič, torej vedno nekaj, kar je izven njega, ker je občutil, da ni samo od njega zavisno, koliko je pridelal. Za drugi primer življenjskega izvora religije v poedincih pa mi je treba opozoriti na znano dejstvo, da molijo ljudje tedaj največ in najbolj iskreno, če so v potrebi in stiski, in da tedaj molijo tudi tisti, ki sicer ne znajo ali pa nočejo moliti. Saj vemo, da so cerkve najbolj polne tedaj, ko so življenjske prilike tako težke, da nima človek od nikjer več pričakovati pomoči kot od Boga. Tedaj človek ali obupa in se ubije ali pa začuti potrebo, obrniti se po pomoč k Bogu. Tudi danes se vedno bolj polnijo naše cerkve, ker so življenjske razmere skoro neznosne in ker nikjer ni najti pravega in trajnega izhoda. Človek zato nikomur več ne zaupa, — homo homini lupus — ali po naše, da je človek do sočloveka kot volk, in se obrača v resnično doživeti veri k Bogu po pomoč. Tu najdemo torej pravi življenjski izvor religije, ker življenje samo kriči in vpije po Bogu in po večnem ter onstranskem.

Tudi pri religiji smo našli torej vse tri že v začetku našete izvore, duševnega, duhovnega in življenjskega, med katerimi je prav tu mogoče najbolj zanimiv slednji izvor. Vsi trije pa nam kažejo to skupno plat, da se je človekova religija razvila iz svojevrstne potrebe po božjem svetu.

4. Izvori gospodarstva.

Preidimo pa sedaj še k izvoru gospodarske kulturne panoge in pogledjmo, ali ni mogoče tudi tu več takih izvorov in ali moremo tudi tu najti kake podobnosti z izvori ostalih kulturnih področij! Najprej nam ne bo pretežko tudi tu najti duševni izvor. Saj je gospodarstvo globoko zakoreninjeno v naši duševnosti in sicer v gonski

plati naše duše. Vsaj dva gona sta, ki sta neposredni izvor za nastanek gospodarstva, gon po prehrani in pa gon po ohranitvi življenja. Kakor vsi goni tako izražata tudi ta dva svojstveno duševno potrebo, ki bi jo tu mogli imenovati duševno-fiziološko potrebo po snovnih predmetih, ki so potrebni za človekovo stvarno in fiziološko življenje. Pa še nekaj imata ta gona skupnega z ostalimi goni. To je kvantitativna plat, ki izraža, da je gon tem močnejši, čim močnejša in čim bolj občutena je potreba po jedi in pijači in po ostalih snovnih predmetih, ki so gospodarsko važni. Kratko rečeno je torej tudi duševni izvor gospodarstva močno občutena potreba po nekih predmetih, ki so za človeka življenjskega in dejanskega pomena. Če bi človek ne občutil te potrebe, in če bi ta potreba ne bila gonsko-silnostnega značaja, t. j. taka, da me gon kar tira k temu, da bi si preskrbel življenjsko potrebne predmete, bi se tudi gospodarstvo ne moglo razviti. Saj ne pomenja gospodarstvo prvotno nič drugega, kot svojstveni način pridobivanja in uporabljanja življenjsko potrebnih predmetov, ali kot moremo še drugače reči, zadostitev potrebi po življenjsko važnih predmetih. Duševni izvor gospodarstva je torej animalna ali gonsko občutena potreba po pridobivanju in ekonomsko pametnem uporabljanju življenjskih potrebščin.

Še bolj zanimiv pa je mogoče duhovni izvor gospodarstva, o katerem pa običajno malo govorimo, ker mislimo, da ima gospodarstvo zelo malo opravka s človekovo duhovno platjo. In vendar moremo ugotoviti, da je duhovni izvor gospodarstva celo večstranski in ne samo enopomemben. Najprej je duhovnost gospodarstva v tem, da gre tudi in predvsem tu za neko pametnost ali racionalnost postopanja in uporabljanja gospodarskih dobrin. V praktičnem gospodarjenju spozna človek, da ni vseeno kako gospodari, in občuti zato potrebo, da bi gospodaril čim pametneje. To pa pomenja, da bi imel radi svojega gospodarjenja čim več koristi, da bi dobil čim več gospodarskih dobrin in da bi jih imel za čim daljšo dobo. Ta potreba pa ni gonsko utemeljena, temveč izvira iz človekove duhovnosti, ker gre za preiščeni in utemeljeni način gospodarjenja. Duhovni izvor gospodarstva se kaže dalje tudi v načelu pametnega gospodarstva, ki zahteva uporabljanje čim manjših sredstev za dosego čim večjih uspehov. Tudi to načelo more imeti svoj izvor le v duhovni plati človekove duše, ki se ne odloča samo neposredno in nujno, temveč tudi načelno in preiščeno. Po tej plati se zato gospodarstvo približuje ostalim kulturnim panogam, ki imajo svoj poudarek predvsem na duhovnih in kulturnih potezah svojega bistva. Nadalje se kaže duhovni izvor gospodarstva tudi v tem, da človek dobro ve, da zahteva tudi gospodarsko udejstvovanje, tako kot vsako drugo kulturno udejstvovanje, svojstvenih lastnosti svojih tvorcev.

Zato velja tudi v gospodarstvu splošno praktično načelo, da naj vršijo neka dela samo oni poedinci, ki so posebno s p o s o b n i za taka dela in naj se zato gospodarsko udejstvuje predvsem tisti, ki zna pametno in ekonomsko gospodariti. Duhovni izvor gospodarstva je izražen torej tudi v potrebi po i z b i r i gospodarskih oseb, ki naj gospodarijo zase in za druge.

Končno pa imamo še eno plat duhovnega izvora gospodarstva. Ta je izražena s tem, da je gospodarstvo samo po sebi s o c i a l n e g a značaja. Socialnost gospodarske kulturne panoge je v tem, da čutijo nekateri čeprav zelo redki poedinci, duhovno utemeljeno potrebo pomagati tistim, ki trpijo pomanjkanje gospodarskih dobrin. Pomagati pa jim hočejo na ta način, da bi tako ekonomsko in pametno izpopolnili gospodarski red, da bi imeli vsi poedinci zadosti gospodarskih dobrin. Tudi po tej plati se gospodarstvo, ki šele tako postaja pravo gospodarstvo, približuje kulturni ali duhovni panogi, ker ji ni cilj in namen gospodarstvo samo, temveč č l o v e k , kateremu naj gospodarski red služi. Le tako je namreč mogoče, da se dvigne človek od skrbi za vsakdanji kruh tudi do duhovnih vrednot in do bolj duhovnih kulturnih področij, kot so n. pr. umetnost, etičnost, religioznost in podobno.

Zato moremo reči, da ima gospodarstvo svoj izvor tudi v duhovni plati človekove duše, v duhovni potrebi po pametnem in ekonomskem gospodarjenju, dalje v potrebi po izbiri gospodarskih oseb in pa v potrebi po tem, da bi vsak poedinec dobil zadosti gospodarskih dobrin.

Končno pa moremo v posebnem smislu govoriti tudi pri gospodarstvu o ž i v l j e n j s k e m izvoru, čeprav je gospodarstvo že samo po sebi povsem življenjsko usmerjeno in tudi zakoreninjeno sredi življenja. Življenjski izvor gospodarstva pa je v tem, da življenjska borba, ali kot moremo tudi drugače reči, boj za možnost življenja na eni strani in pa boj za življenjsko pomembnost na drugi, pokaže človeku, da m o r a pametno in gospodarsko ravnati s snovnimi dobrinami. Zakaj gospodarska lahkomiselnost in ekonomska neizvežbanost se ne pokažeta samo v takih posledicah, ki so za človeka duševnega in duhovnega značaja, temveč se pokažeta tudi v njegovem zunanem življenju in pa v tem, da ima več ali manj težkih gospodarskih skrbi za vsakdanji kruh in za svoje ter svojih telesno življenje. Človekovo telesno življenje sili torej, da se razen ostalega tudi gospodarsko udejstvujemo. Pokaže nam življenjsko utemeljeno potrebo po čim pametnejšem načinu pridobivanja in uporabljanja snovnih gospodarskih vrednot in dobrin.

Tako vidimo, da ima tudi gospodarska kulturna plast, tako kot ostale kulturne panoge, vse tri predmetne izvore, duševnega, duhov-

nega in življenjskega. Zato pa bi mogoče ne bilo tako zelo napak, če bi samo mimogrede poskušali podati induktivni sklep za izvor kulture sploh. Zdi se namreč, da ima kultura sama po sebi in kolikor je sploh kultura v vseh svojih panogah trojen izvor: duševnega, duhovnega in življenjsko-praktičnega. Vsi trije izvori pa so se nam pokazali kot svojstvena potreba po takem in takem doživljanju in udejstvovanju. Zato pa moremo narediti ob koncu še ta zanimivi sklep, da je izvor kulture duševna, duhovna in življenjska potreba, ki je vedno pristno občutena in doživeta.

— . — .

Ta sklep, ki je utemeljen v vsem, kar smo povedali doslej, pa utegne biti še najzanimivejši za gospodarsko-kulturno plast, za katero moremo torej tudi ugotoviti, da izvira iz take ali drugačne potrebe po gospodarskih dobrinah. Saj smo prišli na ta način do pojmovanja o gospodarstvu, ki se precej očitno protivi onemu, kot ga ima naša doba in naš človek o njem. Zakaj vse praktično gospodarsko življenje nas je navadilo verjeti, da je gospodarstvu svojstveni način pridobivanja gospodarskih dobrin. Saj imenujemo zato naš gospodarski red pridobitni, kar pomenja, da gre za pridobitek ali za dobiček. Vsak resnično usmerjeni človek je prepričan, da je gospodarstvo zanj sredstvo, s katerim more polagoma ali pa naenkrat obogateti in se tako denarno dvigniti nad ostale. Prepričan je, da je izvor gospodarstva v njegovi duši in da je ta izvor zakoreninjen v njegovem individualizmu ter egoizmu. Tudi naš gospodarski človek pozna gospodarsko potrebo po snovnih predmetih, toda to potrebo pozna le pri drugih osebah, za katere hoče sam gospodariti. Pod pojmom gospodarstva pa si niti od daleč ne misli zadoščenja potrebi po gospodarskih dobrinah, temveč po možnosti dosledno in čim večje izrabljanje te potrebe, ki more prinesiti njemu samemu gospodarsko korist. Zato jasno vidimo, da je danes prevladalo prepričanje, da je izvor gospodarstva človekov egoizem, torej nekaj povsem drugega kot smo našli mi v tej razpravi.

Sedaj pa poglejmo, kako je s tem egoizmom tudi pri ostalih kulturnih panogah in ali ne najdemo tudi med dejanskimi izvori ostalih kulturnih panog tega izvora. Takoj se nam pokaže, da ni samo mogoče, nego žal prepogosto tudi resnično, da izvira duhovna kultura tudi iz egoističnih momentov. Pomisliti nam je treba samo na to, da že pri umetnosti in pri umetniku marsikdaj izvor njegovih del, ki utegnejo pa biti kljub temu prave umetnine, ni samo njegova notranja potreba po oblikovanju in po izrazu svojih lepih doživetij. Saj utegne vplivati zraven tega še misel ali želja, da bi to

sliko ali to dramo in podobno dobro prodal, da bi se s tem mogel rešiti svojega dolga, da bi si mogel privoščiti ta ali oni luksus, ali pa, da bi postal znan in slaven, da bi se o meni govorilo in podobnih momentov še polno. Kdo bi trdil, da ne vplivajo tudi taki več ali manj egoistični momenti pri ustvarjanju čeprav morebiti pravih umetnostnih del. Pa vendar ne bomo hoteli reči, da je zato to pravi izvor umetnosti in da je za umetnika njegov egoizem izvor njegove umetnostne plodovitosti. Še vedno velja, da je izvor umetnosti umetnikova notranja potreba, o kateri smo prej govorili, čeprav dobro ve, da more svoja dela spraviti tudi v denar in da miore z njimi obožateti. Ta misel utegne biti zunanji pogon za večjo pridnost in hitrost pri delu, ne more pa biti izvor umetnostne kvalitete izvršenega dela. Pa tudi, če se pri kakem poedincu zgodi, da začne ustvarjati delo, ki utegne postati umetnostno pomembno, le radi takih egoističnih razlogov, še vedno ne moremo reči, da se je zato izpremenil izvor umetnosti. Na mesto prvotnega in notranjega izvora je stopil pri takem poedincu drugotni in ne bistveni izvor umetnosti.

Prav isto moremo reči tudi o izvoru znanstvenih del in pa o človekovi religiji. Tudi pri teh dveh kulturnih panogah je mogoče, da ne nastaneta samo radi notranje potrebe po spoznanju in po nadosebnem bitju, temveč še radi egoističnih razlogov. Pri znanstvenih delih so taki razlogi osebnega značaja in so v zvezi s človekovo slavo in z njegovim imenom, ali pa so tudi denarno-gospodarskega značaja. Pri religiji pa so taki razlogi ali želja po tem, da bi se mi nekoč bolje godilo, da bi prišel v nebesa, ali pa strah pred večnim trpljenjem in sploh pred negotovostjo, ali ni po smrti vendar še kaj in podobno. Vse to utegne tudi postati izvor znanosti in religije, toda dobro čutimo, da so ti izvori zopet drugotnega značaja in celo taki, da kvarijo pravo sliko o bistvu znanosti in religije. Egoistični momenti niso mogli nadomestiti pravega izvora kulturnih panog, temveč so nas celo opozorili na edino pravi izvor in na pravo bistvo kulture ter njenih področij.

POLJSKO-NEMŠKI ODNOSI S POSEBNIM OZIROM NA GDANSK, GDYNIJO IN POLJSKO PRIMORJE.

M. Zgonik.

Literatura:

1. Fritz Braun: Zur geographischen und politischen Lage des Danziger Freistaates v *Geograph. Zeitschrift*, 28. zv. 1932.
2. W. Vogel: Das neue Europa und seine historisch-geographischen Grundlagen, 1923.
3. Elio Migliorini: Aspetti geografici e fattori politici nella lotta tra Danzica e Gdynia v *Bollettino d. R. Società geografica Italiana*, 1. zv. 1932.

4. Jahrbuch für Polen 1929/30 — Warszawa.
5. Pologne et Allemagne, Varsovie 1929.
6. Polen und Deutschland, Danzig 1929.
7. Stanislaw Pawlowski: O rozmieszczeniu ludności polskiej w województwie pomorskiem v Rozprawach geograf. instituta univerze v Poznanju, 1927.
8. Les minorités nationales de la Pologne. Varsovie 1927.
9. A. Penck: »Die Deutschen im Polnischen Korridor« v Zeitschr. der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin, 1921.
10. 113.879 enfants privés d'école — Varsovie 1931.
11. Nationalitätenkarte von Pomerellen und Posen, herausgegeben im J. 1913. vom Ostmarkverein.
12. De Martonne: Europe Centrale, II. del.
13. Fritz Sellin: Die Polnische Frage — 1932.
14. Bożena Stelmachowska: »Stosunek Kaszub do Polski« — Toruń, 1932.
15. »Der Hafen von Gdynia«, herausgegeben vom Baltischen Institut.
16. Dr. Tadeusz Lubaczewski: »Poljska i more« — Zagreb, 1930.
17. »Frontem do morza i pomorza« — Centralna sekcija propagandowa »Miesiąca pomorza« w Toruniu — Poznanj, 1930.

1.

Zdi se, da so med povojnimi, politično-mednarodnimi spori v Evropi še najhuji ob njenih vzhodnih mejah. Versailleska mirovna pogodba je ustvarila na meji med Centralno in Vzhodno Evropo novo politično razmejitev, katero smatra za krivično, posebno sedanje nemško javno mnenje in je radi tega ne more priznati. Vprašanju Gdanska in t. zv. poljskega Primorja se pridružuje vprašanje Vilne in Besarabije. Nepoučenim krogom se tako zdi, da teh novih mejā na vzhodu Srednje Evrope ni smatrati za stalne.

V zadnjih letih se je evropska javnost поблиže seznanila z novimi nemško-političnimi spori, posebno ob priliki protesta radi »konkurence« Gdynje, ki ga je Gdansk poslal dvakrat na najvišji mednarodni forum, na Društvo narodov. V naslednjih odstavkih se hočem dotakniti tega poljsko-nemškega spora s posebnim ozirom na Gdansk, Gdynjo in poljsko Primorje. Omenim naj že na tem mestu, da sestoji to poljsko vprašanje, odnosno ta poljsko-nemški spor, iz dveh problemov, ki sta si med seboj v osnovi precej različna, namreč iz problema Gdanskega ter vprašanja poljsko-zapadnih meja. Prvi je vseskozi gospodarskopoličten, drugo vprašanje pa narodno-politično. Izogibati se je temu, da bi mešali oba ta problema med seboj.

Kadar se Nemci oglašajo proti novi politični ureditvi ob svojih vzhodnih mejah in ko jim skušajo to Poljaki izpodbiti na svoj način in s svojim zadostnim materijalom, temeljijo po moji misli prvi na historično-kulturnih reminiscencah, drugi pa poleg historično-kulturne baze predvsem na geografsko-ekonomski osnovi. Nemci ne morejo pozabiti, da je bilo to vzhodno ozemlje, ki ga je dobila od Nemčije Poljska, del nemške državne celote. Radi govorijo pred svetom, koliko dobrega so napravili v teh deželah za kulturni in civilizacijski napredek. Mi jim to priznamo, vemo pa tudi, da so pri vsem tem imeli čisto svoje cilje in določene namene. Govorijo o krivici, ki se jim je zgodila, da se je s t. zv. poljskim koridorjem odtrgala Vzhodna Prusija ostali Nemčiji. Ostentativno kažejo na ta koridor, ki v resnici ne obstoja. Pri vsem tem pa vendar ne morejo

dati zadostnih dokazov, s katerimi bi nas prepričali, da se jim je zgodila z versaillesko razmejitvijo tu na vzhodu res krivica. Poljaki so dobili samo to, kar so jim odvzeli nekoč Nemci, okoristivši se s tedanjimi slabimi poljskimi političnimi razmerami — namreč dobili so nazaj svoje nacionalno ozemlje. Ako bi hoteli biti Poljaki enaki v tem pogledu Nemcem, bi morali zasesti nemški Gdansk (Danzig), do katerega pa bi imeli še vedno več pravice, kakor Nemci do poljskega Primorja.

V dveh pasovih segajo Slovani sklenjeno do Baltika: ob finskem zalivu in v kašubskem delu Zapadne Prusije; povsod drugod jim zapirajo dohod k morju drugi narodi — Finci, Esti, Lotiši, Litavci in Nemci. Tu torej, v tem kašubskem ozemlju so trenja med Nemci in Poljaki, ki so rezultat gospodarske ekspanzije, efekt nacionalnega šovinizma ter nezadovoljnosti s sedanjo politično razmejitvijo. To si hočemo поблиže pogledati.

Preden preidem k stvari sami, se mi zdi potrebno radi lažjega razumevanja teh sporov, ki so predvsem geografskega značaja, podati nekaj historijata. Danzig¹ (ali Gdansk) ni po izvoru imena nemško mesto, ampak izhaja od staroslovanskega selišča Gidánic, ki se prvič omenja l. 997. Vse to sporno ozemlje je bilo tedaj slovansko. V bližini slovanskega Gidánica so postavili pozneje lübeški trgovci novo naselje, ki je dobilo po tem kraju ime Danzig. To hanseatsko mesto pride pod Poljsko l. 1454. in ostane pod njo do l. 1793. Važen za gdanski razvoj je bil čas, ko so zavzeli Turki Carigrad in s tem zaprli Črno morje prometu. Blagovni promet se je tedaj iz Ukrajine, ki je bila navezana prej na Črno morje, rajši usmeril k Baltiku, in Gdansk je začel zaradi tega zelo pridobivati na pomenu in važnosti. Šele v 18. stol. je jel Gdansk zaradi umirjenejših razmer ob Črnem morju in rastočega prometa v Odesi nazadovati. Poljsko zaledje je sedaj le slabo služilo Gdanku kot nadomestilo za izgubljeno sfero v Ukrajini, pa posebej radi slabih domačih političnih in socialnih razmer ter nedelavnosti poljske šlahte, ki je imela skupno z Židi skoraj monopol nad vso zunanjo trgovino. Ob drugi poljski delitvi pride Gdansk pod politično oblast Španije. In v prvi polovici 19. stol. se kar ne more razvijati, obdrži samo svoj lokalni značaj, čemur mogoče ni toliko kriva ločitev od poljskega zaledja, ampak težnja ruske vladne politike usmerjati svoj izvoz (torej tudi oni poljskega ozemlja ali kongresovke) proti svojim baltiškimi lukam.

Iz vsega tega jasno vidimo, da je bil Gdansk od svojega prvega začetka gospodarsko odvisen od slovanskega zaledja, predvsem poljskih dežel. To nam potrjuje tudi demografski razvoj mesta². Leta 1577 je štel 40.000 prebivalcev, leta 1600 77.000, leta 1814 pa je padel na 50.000. Tako vidimo prva desetletja po priključitvi Prusiji rahlo nazadovanje. Šele v drugi polovici 19. stol. začenja pomen Gdanska zopet naraščati. Leta 1860 je štel že 69.000 prebivalcev, 20 let pozneje 108.000 in leta 1910 že 170.000. Kje je vzrok temu novemu, mnogo večjemu porastku?

Koncem 19. stol. se dvigne izvoz cerealijs iz Vzhodne Prusije, kar je posledica intenzivnejšega in racionalnejšega obdelovanja zemlje. Zaradi svoje važne geografske lege kot posredovalec med agrarno Vzhodno Nemčijo in ostalim industrijskim delom ima Gdansk izreden pomen. Ta večji pomen je dobil tudi s tem, da ga je pred vojno nemška militaristična politika napravila za važno vojaško središče. Številne garnizije in sedež pro-

¹ Bollettino d. R. Soc. Geogr. Ital., I. zv. 1932 — Str. 9.

² Bollettino, str. 12.

vince Zapadne Prusije so povečale odstotek prebivalstva svobodnih poklicev. Tik pred vojno je imel Gdansk relativno zelo visok procent uradniškega stanu. Kljub temu pa ne smemo precenjevati predvojnega Gdanska: onega pomena kot pristanišče, kakor ga ima danes, gotovo tedaj ni imel. Obmejni pas, ki je prišel izključno v poštrev za promet skozi Gdansk, sta bili Zapadna in Vzhodna Prusija. Kot trgovsko mesto Vislinega porečja je veljal samo v omejeni meri. V gospodarskem oziru je bila tedanja, relativno blizu stoječa ruska meja Gdanku v njegovem razvoju ovira. Kakor sem že omenil, je Rusija rajši videla, da je šel promet ruskih pokrajin, namenjen v inozemstvo, v ruska pristanišča, ne pa v tuja.

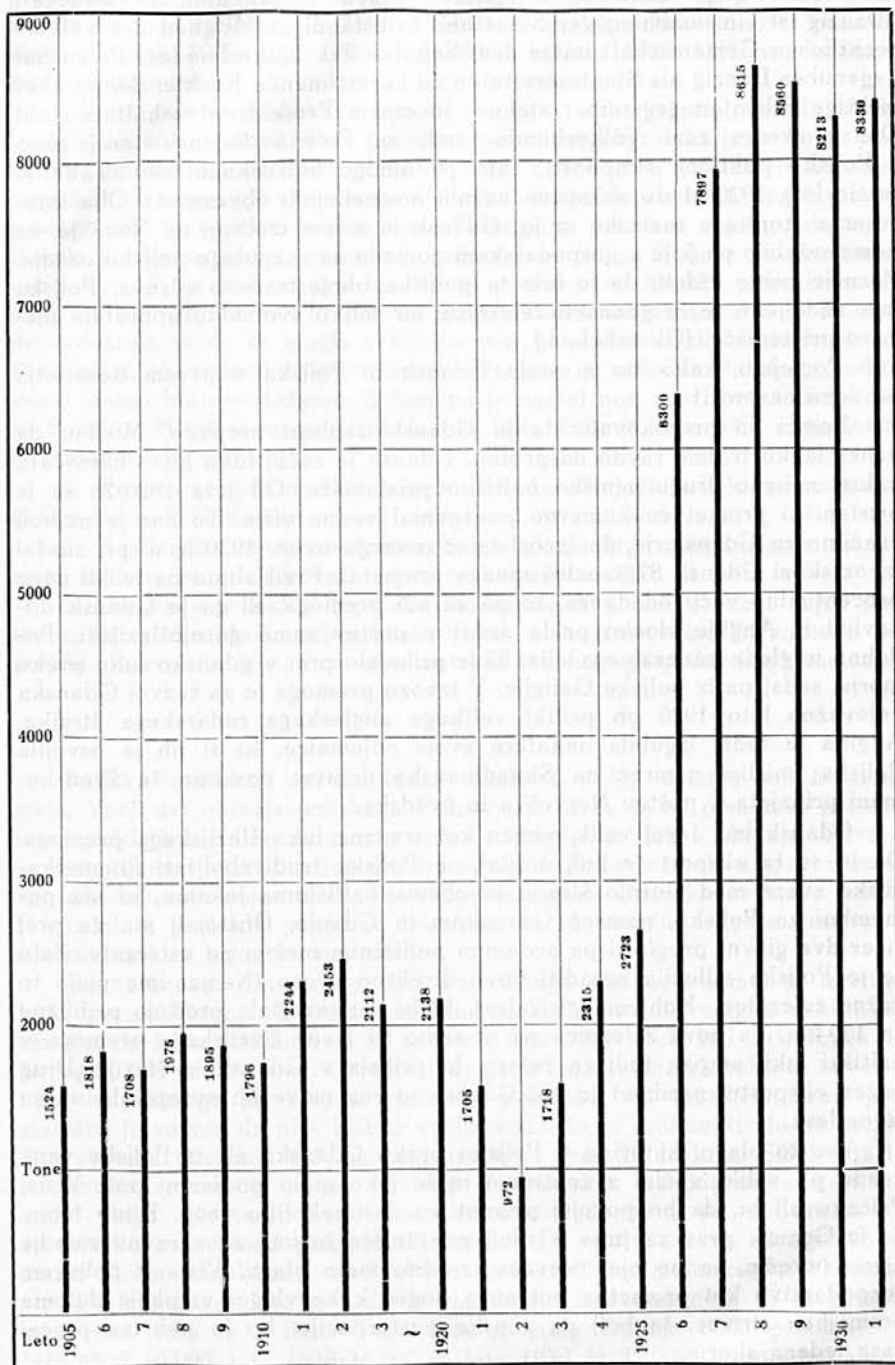
Gdansk je bil etnično nemško mesto in je to še danes, toda slovanski dotok je bil vanj vedno močen, žal da ni prišel do izraza. Saj so Poljaki in Kašubi, ki so silili v Gdansk, pripadali le nižjim slojem (delavci, večinoma nekvalificirani, služkinje; prav podoben slučaj, ko v Trstu z našim življem) in ta slovanski dotok se je razmeroma naglo germaniziral. Nemška politika pred vojno je šla tu predvsem v korist nemškega Danziga; težnja ji je bila pomemčiti predvsem Kašube poljskega Primorja.

2.

Cleni 100—108 versailleske mirovne pogodbe leta 1919 so ustvarili Svobodno mesto Danzig (Freie Stadt Danzig). V zaledju pa je zrastle nova velika država, ki je po značaju popolnoma celinska, zelo gosto obljudena in z bogatimi prirodnimi zakladi — Poljska. Obenem z njenim nastankom se je ustvaril tudi nov problem — vprašanje dostopa k morju. Čisto naravno je bilo, da je Poljska težila za svojo luko, Gdansk ob Vislinem ustju. Upiralo pa se je tej zahtevi dejstvo, da je mesto in precejšen pas ob Visli navzgor ter v sami njeni delti etnično absolutno v večini nemško. Po neuspehu nekaterih prvotnih načrtov je prišlo končno do stvoritve svobodnega mesta Gdanska. Kot nadomestilo za to pa je Poljska dobila lasten pas Primorja preko Kašubskega ozemlja. Pri vsem tem seveda ne smemo prezreti, da so imeli politični momenti tudi svojo vlogo — in ne ravno zadnje. Še pred tem so mislili celo na Unijo med Poljsko in Litvo (ozirajoč se na historične momente); v tem slučaju bi se Poljska posluževala pristanišča Klajpede (Memel). Toda ta načrt se je radi velikih težav kaj hitro opustil.

V glavnem zavzema Gdansk ves oni teritorij, nad katerim je vršil že prej svojo jurisdikcijo. Zanimivi so pravni odnosi Gdanska do poljske republike. Danzig ni del niti poljskega državnega ozemlja, niti nemškega, kljub temu pa nima značaja absolutno suverene države. V tej svoji nezavisnosti je Gdansk v določenih stvareh omejen na korist Poljske; stoji namreč pod varstvom DN. Odnose med njim in Gdanskom imenujejo Nemci »Schutzverhältnis«, predstavlja ga pa njegov komisar, ki ima v nekih primerih pravico prenesti začasno ta »Schutz« na Poljsko³. Za reševanje sporov med Poljsko in Gdanskom je visoki komisar DN prva instanca, druga pa je DN samo. Videti je, kakor da je Gdansk pod protektoratom DN ali pa da je odvisen od Poljske, pri tem pa ima zelo široko avtonomno provincialno upravo; ni pa ne eno, ne drugo. Podobne juridične odnose srečavamo n. pr. pri republiki San Marino v odnosu do Italije; ali pri Bremenu, Hamburgu, Lübecku v odnosu do Nemčije; ali pa pri Klajpedi napram Litvi. Leta 1924

³ Die Satzung des Völkerbundes, Berlin — 1924, str. 121.

Razvoj tovarnega prometa v pristanišču Gdansk v zadnjih desetletjih.
(V 1000 tonah.)

je glede stopnje danciške integritete izjavil visoki komisar sledeče¹: »Danzig ist ein unabhängiger Staat und selbständiges Mitglied der völkerrechtlichen Gemeinschaft unter dem Schutze des Völkerbundes; Polen hat gegenüber Danzig als Staatsservituten zu bezeichnende Rechte, denen aber richtige Pflichten gegenüber stehen; in einem Protektoratverhältnis steht Danzig weder zum Völkerbunde noch zu Polen.« Gdansk torej nima s Poljsko politične skupnosti, zato pa mnogo bolj ekonomsko. Tako je prišlo leta 1920/21 do sklenitve važnih medsebojnih obveznosti. Oba interesenta stopita v carinsko unijo; Gdansk je s tem izoliran od Nemčije, za kompenzacija pa ji je v gospodarskem pogledu na razpolago poljsko ozadje. Pozneje bomo videli, da je bila ta politika obojestransko zdrava. Poljska ima nadalje v režiji gdanske železnice ter lahko svobodno uporablja njegovo pristanišče. (Gl. tabela I.)

Poglejmo, kako sta si stala Gdansk in Poljska v prvem desetletju po vojni nasproti!

Nemci so prerokovali, da je Gdansk zapisan propadu. Mislim, da danes lahko trdimo ravno nasprotno. Gdansk je začel tako hitro naraščati, kakor nobeno drugo nemško baltiško pristanišče. Od leta 1920/28 se je pristaniški promet enakomerno povzpental vedno višje. To kar je najbolj značilno za Gdansk, je, da izvoz daleč presega uvoz (1930 je n. pr. znašal izvoz skozi Gdansk 87% celokupnega prometa). Pred vojno pa je bil uvoz procentualno večji od danes, to pa zaradi premoega, ki ga je Gdansk dobavljal iz Anglije, dočim pride sedaj v poštev samo gornješlezjski. Podobno je glede mineralnega olja, ki je prihajalo prej v gdansko luko preko morja, sedaj pa iz poljske Galicije. V izvozu premoega je za razvoj Gdanska velevažno leto 1926 ob priliki velikega angleškega rudarskega štrajka. Anglija je tedaj izgubila nekatere svoje odjemalce, ki si jih je osvojila Poljska; mislim namreč na Skandinavske države, posebno še Švedsko; manj prihajata v poštev Norveška in Švedska.

Gdansk ima torej velik pomen kot izvozna luka šlezjskega premoega. Da bi se ta eksport še bolj olajšal, se Poljska trudi zboljšati komunikacijske zveze med Gornjo Šlezijo in obema baltiškima lukama, ki sta pomembni za Poljsko, namreč Gdanskom in Gdynjo. Obstojali sta že prej sicer dve glavni progji, ki pa sedanjim političnim mejam ne ustrezate. Zato se je Poljska odločila zgraditi novo direktno zvezo (Nemci imenujejo to važno železnico »Kohlenmagistrale«), ki bi naj skrajšala prejšnjo približno za 130 km. Ta nova železnica pa ni samo za izvoz šlezjskega premoega v baltiški luki, ampak tudi za železo, ki prihaja v Gdansk iz Šlezije. Drug važen eksportni predmet je les. Gdansk je ena največjih evropskih luk za izvoz lesa.

Vse to blago, ki pride v Poljsko preko Gdanska ali iz Poljske vanj, dospe po veliki večini z železnico in le jako malo po vodni poti Visle. Pričakovali bi, da bo po njej promet vendar nekoliko večji. Kljub temu, da je Gdansk prav za prav Vislino pristanišče in ima za naravno zaledje njeno porečje, se po njej prevaža izredno malo blaga. Visla v poljskem gospodarstvu kot prometna pot nima bogve kake vloge: vzrok je deloma premajhen strmec, še bolj pa zimske perturbacije, ko jo pokriva precej časa ledena skorja.

Po vojni je dobil Gdansk važen pomen tudi kot pristanišče za osebni promet, — kar prej ni bil v toliki meri, — bodisi navadnih potnikov ali

¹ Bollettino, str. 24.

prekomorskih emigrantov. Kako važen je torej Gdansk za Poljsko, nam kažejo sledeče številke⁵: V letih 1924/25 je znašal poljski tovorni promet skozi Gdansk 19%, leta 1926/27 že 28% in leta 1928 31% vse poljske zunanje trgovine.

Zdi se mi, da Poljska v celoti ne mara vršiti samo posredovalnih funkcij, ki so ji gotovo dani po njeni prirodno-geografski legi; bolje povedano noče biti samo posredovalec med Vzhodno in Centralno Evropo, ampak hoče usmerjati vzpričo svojih lastnih bogatih prirodnih pogojev svoj promet tudi v severno-juzno smer. Pomaga ji pri tem dejstvo, da rabi Gornja Šlezija za svojo veliko industrijo železo (ki ga Poljska daleko nima sama dovolj), še bolj pa Švedija šleski premog ter Anglija poljski les in sladkor. Ker pa Gdansk Poljski za njeno ekonomsko ekspanzijo še daleko ne zadostuje in da bi mogla vršiti ta svoj gospodarski cilj svobodneje in brez kakih obveznosti nasproti drugi državi, se je odločila Poljska zgraditi svojo lastno luko — Gdynjo. S tem pa je nastal nov spor med Gdanskom in Poljsko. Misel in uresničitev lastne luke Gdynje, sta izšli v glavnem iz sledečih treh potreb^{6a}:

1. Povečanje pristaniških naprav za naraščajoči poljski promet, za kateri Gdansk že daleko ni več zadostoval.

2. Realizacija možnosti izobrazbe poljskega trgovskega stanu, zmožnega aktivno se udejestvovati v pomorskem prometu.

3. Ustanovitev lastne trgovske mornarice in s tem v zvezi nujna potreba biti v direktnih, neposrednih stikih z inozemstvom. To zahteva že poljski državni interes. Prvi dve potrebi sta bolj gospodarskega značaja.

3.

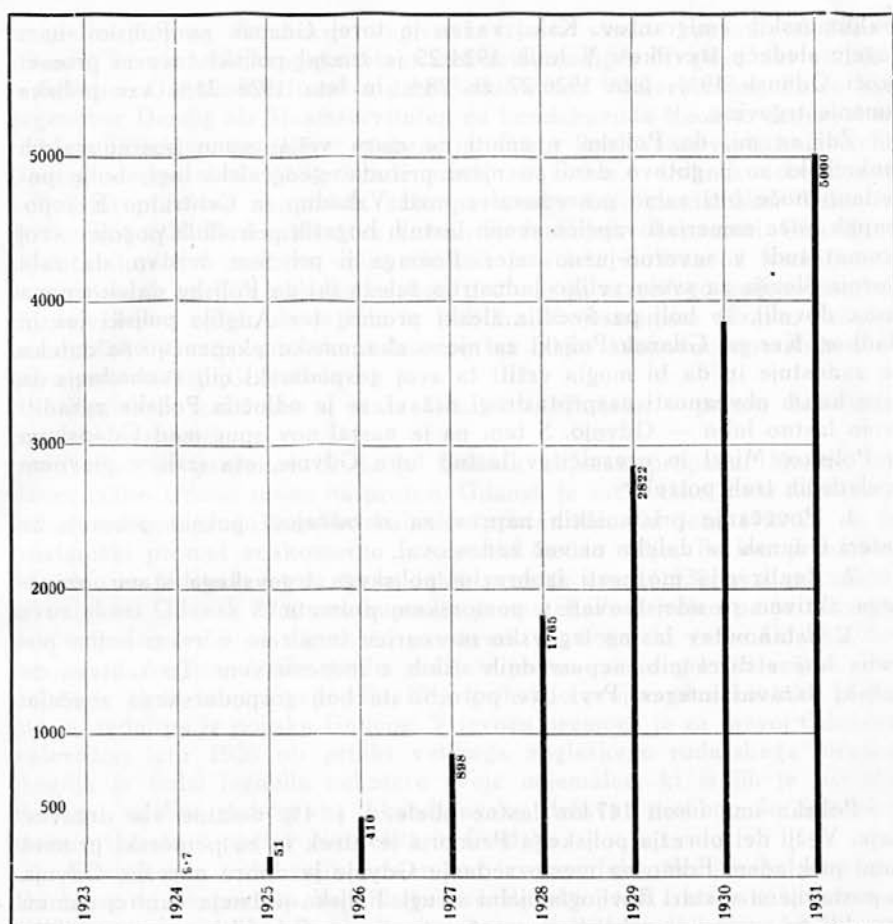
Poljska ima okoli 147 km lastne obale, t. j. 4% dolžine vse državne meje. Večji del obrežja poljskega Primorja je nizek in za pomorski promet manj prikladen. Edino na mestu sedanje Gdynje je dobro obrežje. Gdynja je postavljena v stari fluvijoglacialni strugi. Poljska je imela najprej namen zgraditi tu svojo vojno bazo, ker pač v ta namen Gdanska ne more rabiti. Pri izdelavi projekta pa se je izkazalo, da je obrežje Gdynje prav prikladno tudi za trgovsko pristanišče.

Kar človeka, navajenega tudi ameriškega tempa, osupne, je izredno hiter porast Gdynje. S tako mogočno brzino in v tako naglih skokih se razvija, da šteje ribiška vas, ki je imela leta 1920 okoli 200 duš, danes že okrog 50.000 prebivalcev. Obrežje Gdynje je razmeroma globoko in zavarovano v polkrogu po dolgem Helskem polotoku. Za tehnično stran pristanišča je važno, da ni v bližini večjih voda, ki bi sedimentirale ob ustjih. Kar se tega tiče, ima Gdynja celo prednost pred Gdanskom. Sicer ima to z ozirom na zaledje boljšo pozicijo kot Gdynja, vendar nima to kake večje vloge, ker teren ne dela takih težkoč, da bi n. pr. ovirale dobre železniške zveze med poljskim Primorjem in ostalo državo. Drugič pa je 16 km dolga oddaljenost med obema pristaniščima malenkostna razdalja.

Poglejmo, kako se je Gdynja razvijala. Gradbena dela so se pričela v večjem stilu šele 1926. Tega leta je štela Gdynja 6000 prebivalcev, leta 1927 10.000, leta 1928 16.000 in leta 1930 že 40.000. Vzporedno s pristaniškim prometom je naraščalo tudi prebivalstvo, četudi malo počasneje.

⁵ Bollettino, str. 35.

^{6a} Dr. Tadeusz Lubaczewski: Poljska i more, str. 9.

Razvoj tovarnega prometa v pristanišču Gdynji v dobi 1924—1931.
(V 1000 tonah.)

Kar se tiče prometa v Gdynji, lahko potegnemo paralelo z Gdanskom. V obeh lukah so izvozni, oziroma uvozni predmeti v glavnem isti. Iz tega je razvidno, da je Gdynja prevzela le del naraščajočega prometa, ki bi v nasprotnem slučaju šel ves v Gdansk. Tudi tu presega eksport daleč import. Leta 1930 je n. pr. znašal uvoz v Gdynjo samo 16% celokupnega prometa. Gdynja je izrazito premogovna luka, še bolj kot Gdansk; tako je znašal leta 1925 samo premog 74% vsega izvoza v Gdynji, in 1930 celo 94% (!). Šele daleč za premogom so drugi izvozni produkti n. pr. sladkor, les.

S pravim gradbenim sistemom Gdynje so začeli leta 1920 ob priliki boljševiško-poljske vojne, ko so zadeli železniški transporti iz inozemstva v Poljsko na pomembne težkoče⁶. Poljska je bila tedaj namreč v »direktni« zvezi s Francijo edino preko Gdanska. Delavci v Gdanskem so se tedaj uprli in izjavili, da ne bodo dopustili prevoza vojnega materiala v Poljsko preko lastnega pristanišča. Poljska je tedaj občutila neobhodno potrebo po

⁶ Jahrbuch für Polen 1929/30, Warszawa.

lastni luki, da bi v slučaju kakega konflikta ali celo vojne imela prosto pot do morja. Ideja Gdynje je dobila tedaj trden temelj.

Hiter razvoj Gdynje je precej škodoval Gdanku: efekt se je kmalu pokazal. Dočim je šlo še leta 1926 skozi Gdansk 93% prometa in skozi Gdynjo 6·6% ter leta 1929 skozi Gdansk 75% in Gdynjo 24·8%, je šlo leta 1930 skozi Gdansk samo še 69·4%, skozi Gdynjo pa že 30·6% prometa. Gdansk se je zato poslužil 39. čl. konvencije v Parizu, ki pravi, da mora uporabljati Poljska gdansko luko tudi če zgradi ob svoji obali novo, in se dvakrat pritožil pri DN radi novega poljskega »konkurenčnega« sistema v Gdynji. Iz tega se je razvil spor, ki ga je obširno komentirala evropska javnost. Poljska je čutila ta gdanski protest kot napad na svojo suverenost in izjavila, da je Gdynjo ustvarila le radi lastne ekonomske potrebe in ne radi konkurence. Stvar geografsko-ekonomskega polja pa se je seveda prenesla hitro tudi na politično. Na ta gdanski očitek, da hoče Poljska z Gdynjo samo gospodarsko uničiti Gdansk, je odgovorilo DN, da pogoji Gdanska leta 1913 (torej ko je še bil del Nemčije in užival vso njeno podporo) nikakor niso bili idealni in je z novimi političnimi mejami samo pridobil; vidi se to v silnem porastku pristaniškega prometa in v povečanem odstotku prebivalstva, zaposlenega pri njem pri industriji in trgovini. Poljska opozarja nadalje, naj bodo merodajni faktorji v Gdanku in njegovi trgovci v dobrih odnosih s poljskimi, od česar bo imel samo korist. Pridržati moramo Poljski, da ni šla po napačni poti.

V drugi noti na DN trdi Gdansk nadalje neupravičenost zgradbe Gdynje, češ da bi bilo to potrebno zaradi velikega porasta poljskega pomorskega prometa, ker to ni člen v verigi naravnega ekonomskega razvoja Poljske. Saj ga je povzdignil samo nepričakovani, torej samo slučajni angleški štrajk leta 1926, s katerim si je znala prikleniti Poljska prejšnje angleške izvozne trge — odjemalce. Poljski pomorski promet se bo kmalu sam znižal. Tako govorijo Nemci v svoji drugi noti. To bi držalo, ako bi mogli to potrditi tudi z dokazljivimi številkami. Toda tega ne morejo, ker gre promet v Gdynji ravno obratno pot. Poljski promet skozi Gdansk in Gdynjo leto za letom narašča. V svojem drugem protestu na DN poudarja Gdansk, da je Poljska opustila svojo prirodno funkcijo posredovalca med Rusijo in Nemčijo ter zavzela novo — vertikalno smer Šlezija — Baltik samo zaradi sedanjega nestalnega evropskega posredovalca. Na vse to odgovarja Poljska, da je Gdansk uspeval pred vojno kolikortoliko samo zaradi velike, deloma prisiljene brige Prusije. Tega sicer danes nima več, zato pa ima bolj naravno nadomestilo v poljskem zaledju, ki rabi brez-pogojno dohod k morju, a mu ne zadostuje samo kašubsko Primorje. Z večjim in intenzivnejšim naporom je celo verjetnejše, da bo poljski promet, namenjen v Gdansk, kakor v Gdynjo, še narastel, ker še ni dosegel odgovarjajoče višine. Resnica je, da Gdynja ne narašča na škodo sosednjega Gdanska in so seveda vsi tozadevni nemški ugovori in »protidokazi« brez-predmetni. Pač pa narašča na škodo ostalih nemških luk, posebno Hamburga, Stettina in Königsberga, kar nam potrjujejo tudi sledeče številke: l. 1926. je n. pr. izvozila Poljska preko omenjenih nemških pristanišč 4.700.000 ton blaga, l. 1929. pa preko istih samo še 731000 ton. Tu je pravi razlog nemške kampanje proti Gdynji, kajti s t. zv. nazadovanjem Gdanska tega Nemci ne morejo opravičiti.

⁷ Dr. T. Lubaczewski, *ibid.*

Ves ta spor je predal gdanski Visoki komisar D. N., ki je nato izjavilo po svojem odposlancu^{7a}: »Polen sei zur vollen Ausnützung des Danziger Hafens verpflichtet« in to neodvisno od drugih luk, ki jih seveda more Poljska odpreti ob svojem delu Baltika. Gdansk torej nikakor ne more zahtevati kakega monopola za ves poljski tovorni promet, namenjen v Baltik. — Ta solucija D. N. je pravilna in pravična za eno in drugo stran. Spor Gdanska in Poljske zaradi novoustanovljene Gdynje je torej geografsko ekonomskega značaja z močno primesjo historično psiholoških reminiscenc (l. 1931. so zavladali v Gdanskem desničarji).

4.

Preidimo k najtežjemu vprašanju, t. j. k problemu t. zv. poljskega koridorja.

Nemška politična šola se trudi pokazati svetu, da je nova politična razmejitev med Nemčijo in Poljsko samo provizorna, ker je krivična, in da je zato nujno potrebna revizija vzhodnih nemških meja. Mislim, da se je res geopolitični položaj Nemčije na vzhodu z versailleskim mirom precej poslabšal; še posebno strateško, prometno in gospodarsko z ločitvijo Vzhodne Prusije od Nemčije.

Pa sploh, ali je upravičen naziv »poljski koridor«? Zdi se mi, da ne. Umesten bi bil samo v slučaju, ako bi šel preko etnično nemškega teritorija, to pa poljsko Primorje absolutno ni. Danes prebivajo tu v absolutni večini (do 90%) Poljaki in njim sorodni Kašubi. Poljsko Primorje je integralen del poljskega nacionalnega telesa. Njegova geografska lega je zelo važna, da, mednarodna. Mnogi internacionalni konflikti so se izvršili tekom prejšnjih stoletij ravno v tem ozemlju. Poljsko Primorje (»Polskie Pomorze«) obsega okoli 25.555 km² in celo po nemški statistiki iz 1910 je štelo ozemlje tega Primorja tedaj 50—75% nenemškega prebivalstva Kašubov, oz. Poljakov. Po statistiki iz l. 1921. se je procent nenemškega prebivalstva še bolj povečal, in sicer na 80—95% (mnogo Nemcev se je od tod namreč po vojni izselilo)⁸. Drugič je treba pomisliti, da Kašubi niso imeli velike narodne zavesti in da so socialno tvorili le revnejše sloje. In Nemci, ki so kot veleposestniki imeli velik areal zemlje v svojih rokah, so pač mogli nanje mnogo vplivati. Zanimivo je, kako hočejo prepričati Nemci neinformirano javnost, da je poljsko Primorje »res« nemško. K njemu namreč prištevajo še nekatere okraje Poznanja, ki upravno sedaj ne spadajo pod vojvodino Primorja, so pa procentualno res močno nemški. Na ta način se odstotek nenemškega elementa v t. zv. koridorju zniža. (Podoben slučaj kakor pri nas, ko so priklopili Italijani Videmski provinci Goriško ter so potem Slovenci v celoti procentualno močno padli). Drugič pa skušajo čim bolj prikazati Kašube kot slovanski narod zase, brez narodne zavesti, deloma nasproten Poljakom, ki teži k Nemčiji.

Sicer pa Vzh. Prusija ne potrebuje ravno tako neobhodno direktne zveze z ostalo Nemčijo, da bi bil koridor tudi z nemškega stališča nepotreben; tem manj, ker se morejo poslužiti Nemci tranzitne železnice v poljskem Primorju. Vzh. Prusija predstavlja prav za prav enklave v poljsko-litavskem narodnostnem pasu brez ozira na to, da je produkt kolonizacije na tujem ozemlju. Primerjajoč nemške in poljske argumente, mislim, da imajo Poljaki z gospodarskega in etničnega stališča vsekakor večjo pra-

^{7a} Bollettino, str. 44.

⁸ Pologne et Allemagne, Varsovie 1929, str. 51.

vico do Primorja, kakor Nemci. O nemški »pravici« do tega t. zv. koridorja ne more biti govora. Poljska ni ničesar drugega storila, kakor da je dobila svoje, nekdanj s silo odtrgano ji ozemlje nazaj, ozemlje, ki pripada njej narodnostno, geografsko in ekonomsko. Prebivajo sicer tu Kašubi — posebna slovanska skupina, ki se jezikovno precej ločijo od Poljakov, vendar so čutili nasproti Nemcem z njimi isto. V svetovni vojni so se kašubski prostovoljci borili ob strani s poljskimi za isto stvar. Primerjati jih z Mazuri v Vzh. Prusiji ne moremo, kajti ti so protestanti in vsled tega deloma nasprotni katoliškim Poljakom. (Mazuri so Slovani, toda »deutschgesinnte«.) Kot del bivše pruske province Zapadne Prusije ni sedanji koridor, ali tedanja pokrajina Pomerellen nikoli pošiljal v dobi od 1871 pa vse do 1918 nobenega nemškega poslanca v Reichstag, pač pa vedno samo poljskega, ki je zastopal poljsko-kašubske interese⁹. To dokazuje, da so bili Nemci v tej pokrajini vedno v manjšini, pa tudi da ni obstajalo tu kako posebno kašubsko nacionalno vprašanje, mogoče nasprotno poljskemu.

Poglejmo si natančneje kašubsko vprašanje. Pri pojmu »narod« razumevajo nekateri etnično sovrstnost (nerazdruženost), drugi pa politično. Ali je pravilnejše prvo, ali drugo, ni moja naloga razsoditi na tem mestu. Da se gotova jezikovna skupina prizna h kaki državi, mislim, da ni absolutno za to merodajen niti etnični, niti politični razlog, ampak mnogokrat še bolj gospodarski, kulturni in verski momenti. To skupaj šele včasih odločuje, kam se hoče neka etnična celota opredeliti, to se pravi h kakšnemu političnemu ozemlju, ali h kaki državi (ako je sama ne ustvarja.) Tak primer imamo pri Mazurih v Vzhodni Prusiji, ki so sorodni Poljakom, niso pa hoteli priti pod poljsko državo; pri plebiscitu so se namreč v velikanski večini izjavili za Prusijo. Pri njih je v tem oziru imel odločilno vlogo kulturni, še bolj pa verski moment (ker so protestanti, so se rajši odločili za Nemčijo in nemška propaganda je bila lahka ter uspešna). Omenjam to radi tega ker imamo tozadeven primer, samo da z obratnim učinkom, pri katoliških Kašubih. Z gotovostjo moremo to trditi, da težijo Kašubi po svojih kulturnih, verskih in deloma gospodarskih vidikih na vsak način bolj k Poljakom, kakor pa k Nemcem (pri Mazurih je obratno). Zato je nesmiselno, ako hočejo prikazati Nemci to poljsko (politično!) Primorje kot tako zvani »Polnischer Korridor« v pravem pomenu besede.

Nekaj številčnih podatkov nas bo o tem prepričalo. Leta 1921 so našli v sedanji vojvodini Primorju 753.311 Poljakov in Kašubov (od 935.643 vsega prebivalstva) ali 82%. Žal, da ne moremo po tej statistiki preceniti številčnega stanja Kašubov samih in smo glede njih navezani na nemški statistiki za leti 1900 in 1910¹⁰. Tako jih je bilo leta 1900 100.148, leta 1910 99.917. Po drugih podatkih pa bi jih naj bilo leta 1910 okoli 140.000. Sedaj bi jih bilo mogoče 150.000; sicer je pa za enkrat nemogoče podati točne številke. Živijo glavno v severnem delu poljskega Primorja; glavni trije okraji so: Puck, Wojeherovo in Kartuzy ter v severnem delu okraja Chojnice. Poleg tega so ostanki Kašubov še v južnem delu, pomešani med Poljaki in pričajo, da so prej zavzemali mnogo večji areal. Proti jugu so segali mogoče do Noteča. Poljsko ozemlje v ožjem smislu res ne dosega Baltika.

⁹ »Frontem do morza i pomorza«, str. 34 in Lorentzovo knjigo: »Geschichte der pomeranischen Sprache« iz leta 1925.

¹⁰ Nationalitätenkarte von Pomerellen und Posen, herausgegeben im Jhr. 1913 vom Ostmarkverein. — Glede jezikovne opredelitve Kašubov glej filološko razpravo Bauduina de Courtenay v »Archiv für slaw. Philol.«, XXVI., str. 366.

Glede etnične sestave v vsej sedanji vojvodini Primorju pa imamo sledeče stanje¹¹. Izmed 18 političnih okrajev je 13 takih, kjer tvorijo Poljaki in Kašubi skupaj nad 75% celotnega prebivalstva. Največ Nemcev je še na obeh bregovih Visle, ter južnozahodnem delu proti poljsko-nemški državni meji (v okrajih Chojnice in Sepolno). Ta dva okraja tvorita z nemškimi kraji proti Visli nekak nemški jezikovni most. Opaža se dalje, da so Nemci močno zastopani ravno v večjih krajih in mestih. Vendar pa ima 69,3% vseh mestnih in kmetskih občin ter domenijalnih zemelj absolutno poljsko-kašubsko večino in samo 7,7% nemško absolutno večino, 23% pa je mešanih občin z močno participacijo obeh elementov. Poljaki in Kašubi so zelo močno, da celo absolutno zastopani ravno v najožjem delu vojvodine.

5.

Ce je res, da prebivalstvo Vzhodne Prusije nazaduje zaradi nove politične razmejitve, kakor to trdijo Nemci, in če je res dalje, da se je samo leta 1926 zato izselilo odtod 135.000 Nemcev v Nemčijo, in če je res, da ni nikjer Nemčija tako zelo zadolžena, kakor ravno tu, ni tega toliko kriva njena ločitev od ostale Nemčije po Poljski, ampak njena oddaljenost. Ne da se tajiti, da sta Vzhodna Prusija in vzhodni del zapadne po svoji geografski legi zelo mnogo odvisni od nenemških, t. j. poljskih dežel. Zato je napačna pot, ki jo hodijo mnogi nemški krogi in s tem onemogočujejo mirno nemško-poljsko sožitje. Vzhodna Prusija mora navezati svoje ekonomsko življenje na Poljsko in Litvo, ker ne more prodajati svojih poljedelskih produktov na ostalih nemških trgih in to radi oddaljenosti in velikih transportnih stroškov; iz istega razloga ne more biti dober odjemalec za nemško industrijo. Pred vojno je Vzhodna Prusija relativno samo za to bolj uspevala, ker so prišle tedanje nemško-ruske trgovske pogodbe ravno njej v dobro; nemška vlada je namreč usmerjala predvsem preko nje import ter eksport v Rusijo ali iz Rusije.

Poljsko-nemški odnosi so se silno poslabšali leta 1925, ko je prišlo celo do carinske vojne, ki pa je škodila bolj nemškim deželam kakor Poljski. V Poljski so se ob tej priliki celo ustanovile nove industrije, predvsem za one produkte, ki jih je do sedaj uvažala iz Nemčije. Ta carinska vojna traja deloma še danes, kljub temu, da je prišlo pozneje do sklenitve nekaterih važnih trgovskih pogodb. Ena takšna važna pogodba je ona, ki daje Nemčiji pravico uporabljati poljske železnice v Primorju tako za osebni, kakor za tovorni promet in sicer kot tranzit. Napačno je mnenje, da bi odprava tega tako zvanega koridorja zadostovala za stabilizacijo gospodarskih razmer na vzhodu, kajti sedaj je za nemško mejo druga država — Poljska, ki ima drugačne gospodarske in politične potrebe, kakor prejšnja carska Rusija. Težke razmere v Vzhodni Prusiji ne prihajajo toliko iz teritorialnih modifikacij, kakor bolj iz spremembe, ki se je izvršila v vsej vzhodni Centralni Evropi.

Toda dočim je danes promet v drugih nemških lukah na splošno manjši, kakor pred vojno, je v Gdansku, kakor sem že omenil, nepričakovano poskočil. Vzrokov ni težko razvideti. Pred vojno je bil Gdansk luka druge vrste, bolj lokalnega značaja. Instruktivne so te številke^{11a}: leta 1929

¹¹ Podatki so povzeti po poljski statistiki v »Badania geograficzne nad Polską — Połnacznio zachodnią«, Poznan 1927, str. 89.

^{11a} Pologne et Allemagne, str. 56, Varsovie 1929.

je imel Hamburg 98% od prometa leta 1913, Bremen 77%, Stetin 65%, Lübeck 65%, Kiel 89%, Königsberg 76%, Gdansk pa 374%. Torej je bil l. 1929 gdanski promet skoro štirikrat tako velik, kakor leta 1913!

Razvoj Gdanska v povojnih letih ni slučajen in nenormalen, ker imamo v njegovem zaledju drugačno politično grupacijo, kakor n. pr. leta 1913, ki ima drugačne ekonomske potrebe in ekspanzijo. Njegov razvoj je stalen, kajti stabilna je baza, ker gre vzporedno z gospodarskim razvojem Poljske in to kljub temu, da raste tudi pomen Gdynje. Ni se mogoče zadovoljiti z nemškimi željami, naj bi šel poljski promet samo skozi Gdansk, ker ta poljskim gospodarskim potrebam še ne zadostuje in sta potrebni za Poljsko najmanj dve luki. Pa zakaj naj bi Poljska ne mogla uporabljati svoje lastne obale? Ali ni že dosti, da je gdanski promet najmanj trikrat tako velik, kot pred vojno? Po mojem mnenju Gdynja ne bo mogla nadoknaditi Gdanska, ampak se mu bo samo pridružila; v svojem nadaljnjem razvoju bo nekaka druga luka Gdanska, če smemo tako reči. Gdansk ima namreč to prednost pred Gdynjo, da je favoriziran po svoji legi kot izhodišče Vislinega porečja. Sicer, ako pogledamo nekoliko nazaj, vidimo, da je šla funkcija Gdanska vzporedno s poljsko močjo in njenim gospodarskim razvojem.

Pa tudi Gdansk in Gdynja še ne zadostujeta vsej poljski državi; vzhodni deli so po svoji geografski legi usmerjeni bolj na drugo stran Baltika. Za ta del Poljske bi bil najbolj prikladen Kraljevec ali Kljajpeda. In ako ne bi favorizirala poljska vlada gospodarskih odnosov preko Gdanska in Gdynje, bi najbrž rajši uporabili vzhodni deli Poljske v ta namen Kraljevec (ekonomsko-geografski momenti pridejo tu na vzkiž s političnimi).

Gdansk ima s Poljsko konflikte, ki pa ne morejo biti po sedanjih znakih sodeč drugega, kakor političnega značaja, kajti gospodarski efekt govori nasprotno, saj je bil leta 1930 promet 3 krat večji, kakor leta 1913. Neutemeljeni so torej nemški »dokazi« o krivicah, ki jih je storila Gdanku versailleska mirovna pogodba. Še manj upravičene in utemeljene so nemške zahteve po poljskem Primorju, ali po njihovem izražanju, po koridorju, do katerega imajo Poljaki popolno pravo, ki bazira na historičnih, etničnih, gospodarskih in etnografskih razlogih. Obžalovati je, da sedanji vodilni nemški krogi nočejo v svoji zaslepljenosti tega uvideti, ampak stalno doma in v inozemstvu, javno in tajno rovarijo proti svojim vzhodnim političnim mejam. Nemško javno mnenje v vzhodnih provincah, kjer ravno vladajo desničarji in reakcionarci, ni za enkrat simpatično normalnim odnosom med Nemčijo in Poljsko. Psihološko-historične reminiscence, ki trenutno presegajo druge mnogo bolj realne, n. pr. ekonomske, jim to branijo.

Poglejmo si še nemško stran v slučaju, da bi se nemške revizionistične zahteve po poljskem Primorju uresničile. Nastane vprašanje, katero izmed obeh stanj bi bilo boljše z ozirom na mir v Evropi. Ali ne bi bila s tem odtrgana od morja država s 30 milijoni prebivalcev, država, ki rabi neobhodno morje za ves svoj državni in gospodarski interes? In kako korist bi imela Nemčija? Ako je sploh upravičen sedanji nemški naziv »der polnische Korridor« za poljsko Primorje, bi bil šele v tem slučaju. Kajti obe Prusiji bi bili med seboj zvezani s slovanskim teritorialnim mostom, ki je etnično 88% poljsko-kašubski. Ta koridor bi tedaj spajal z ostalo Nemčijo Vzhodno Prusijo, pokrajino z okoli 2 milijona prebivalcev, obenem pa bi oddaljil 30 milijonsko državo od morja.

Kakor dokazuje dr. Tadeusz Lubaczewski v svoji brošurici¹² je promet med Poljsko in morjem približno 6 krat večji, kakor med Vzhodno Prusijo in ostalim Reichom. In celo pred vojno se je ta vršil v veliki večini morskim potom, saj je promet po morju daleko cenejši, kakor po kopnem. Vzhodna Prusija je navezana na ostalo Nemčijo predvsem preko morja in le malo prometa (tovornega) je šlo med obema deloma po železnici. Poljsko Primorje ni torej z gospodarskega stališča toliko potrebno Nemcem, na vsak način mnogo manj kakor Poljakom, ki imajo razen tega do njege vso pravico po prirodnih zakonih. Vse to kaže, da ima Vzhodna Prusija v celotnem nemškem geografsko-gospodarskem okviru posebno situacijo in da ni integralni del nemškega ekonomskega sestava. Kakor že omenjeno, je njeno gospodarsko zaledje v baltiških državah, še posebno pa v Poljski.

Malo je Nemcev, ki bi si upali glede teh vzhodnih spornih vprašanj objektivno pogledati razmere, kajti mnogih se držijo še psihološko-historične reminiscence, podprte s političnimi oziri. Eden izmed takih častnih izjem je Ludwig Bauer, avtor znane knjige »Morgen wieder Krieg«, izšla predlani, in ta piše na prvi strani te svoje knjige sledeče značilne besede¹³:

»Der Revisionismus, so wie er heute gepredigt wird,
ist jener Weg, der in Krieg, Verderben und Chaos führt.«

Ludwig Bauer se je lotil poljskega vprašanja objektivno in prihaja do skoro sličnih rezultatov, kakor mnogi poljski avtorji. In samo tak človek je mogel napisati citirane besede.

NEKAJ MISLI K PREDLOGU ZAKONA O ZATIRANJU SPOLNIH BOLEZNI.

Dr. V. M.

Spolne bolezni predstavljajo za ves narod izredno veliko škodo radi velike razširjenosti, težkih posledic za potomstvo in precejšnjih stroškov za zdravljenje. Problem njihovega proučevanja in zatiranja je neverjetno kompliciran ravno radi značaja bolezni samih, posebno še, ker se spolne bolezni smatrajo pri večini ljudi za sramotne in se radi tega prikrivajo, zlasti v zgodnjem stadiju, ko je njihovo ozdravljenje še relativno lahko.

Število spolno bolnih v celi Jugoslaviji ni ugotovljeno, vendar se na podlagi rezultatov iz posameznih krajev, ki so bili točneje preiskani, da sklepati, da je precej veliko, zlasti še, ker obstojajo celi srezi z endemično sifilido, v katerih je od 10—60% prebivalstva bolnega.

Pred svetovno vojno se je zatiranju spolnih bolezni na ozemlju Jugoslavije posvečalo vse premalo pozornosti, delalo se je sicer nekaj, ali brez pravega sistema. Šele po vojni, s prihodom prof. dr. A. Štamparja v ministrstvo narodnega zdravja, se je začelo pri nas podobno kot na drugih poljih socialne medicine tudi tu sistematično in energično delo. Že v februarju leta 1919 je bila osnovana prva ambulanta za kožne in venerične bolezni v Beogradu, za njo pa so se kmalu začele ustanavljati ambulante

¹² Dr. T. Lubaczewski, *ibid.*, str. 15.

¹³ Ludwig Bauer: »Morgen wieder Krieg«, 1932. Franc. izdaja izšla v Parizu 1932 (»La guerre est pour demain«).

tudi v drugih krajih, deloma v okvirju bolnišnic, deloma pa pri higijenskih zavodih. Delo v ambulantah je bilo regulirano s posebnim pravilnikom. Celo zdravljenje se je prvotno vršilo brezplačno, na račun države.

Kako je delo v teh ambulantah raslo, se vidi iz sledeče tabele:

Leto	Število ambulant	Število obiskov	Venerično bolnih
1923 (6 mes.)	30	76.969	9.659
1924	45	218.483	12.087
1925	47	248.277	7.358
1926	48	391.451	20.311
1927	55	446.233	23.820
1928	61	488.347	23.971
1929	61	472.872	26.776
1930	60	464.520	21.936
1931	62	462.905	20.007

Leta 1929 je izšel zakon o zatiranju nalezljivih bolezni, ki se bavi od § 39. do 45. s spolnimi boleznimi. Osnovna načela zatiranja spolnih bolezni v smislu tega zakona so: narodna prosveta; brezplačno zdravljenje; ustanavljanje bolniških oddelkov in dispenzarjev. Zdravniki, ki v svoji praksi ugotove kakšen slučaj spolne bolezni, so ga dolžni prijaviti uradnemu zdravniku, ako z ozirom na poklic bolnika preti nevarnost, da se bolezen lahko naprej širi (n. pr. prostitutke, natakariče, kuharice itd.). Zdravniki morajo istotako prijaviti osebo, od katere se je dotični okužil. V posameznih slučajih se lahko izvede prisilno zdravljenje, ako je potrebno.

Za kraje z endemično sifilido, kot so n. pr. deli drinske, vrbaske in moravske banovine, je uveden zakon o zatiranju endemične sifilide.

Kljub vsemu energičnemu delovanju pa do sedaj pri nas ni obstojal samostojen zakon o zatiranju spolnih bolezni, zato je bilo umestno, da je minister za socialno politiko in narodno zdravje nedavno predložil narodni skupščini osnutek zakona. Potrebno pa je tudi, da se vsi merodajni činitelji izven parlamenta za ta predlog zanimajo in povedo svoje mnenje, katero naj na merodajnem mestu upoštevajo, da bomo enkrat dobili res prvovrsten zakon.

Da je tak zakon potreben, bo uvidel vsakdo, ki količkaj pozna razmere spolnih bolezni pri nas, zato je predlog zakona kot osnovo za debato na vsak način treba pozdraviti.

Predlog zakona o zatiranju spolnih bolezni ima veliko dobrih strani in je mnogo strožji kot pa dosedanji predpisi, na drugi strani pa obsega tudi par točk, ki so bolj dvomljive vrednosti.

Predvsem se mora smatrati, da bo to samo okvirni zakon in da bo za podrobno ureditev potrebnih še več pravilnikov.

Predlog obsega 20 paragrafov. Razpravljaj bom samo o najvažnejših.

§ 2. se glasi: »Vsaka oseba, ki zboli na spolni bolezen, se mora takoj zdraviti.« Ta energična zahteva je seveda na mestu, žalibog je bo jako težko izvesti.

§ 3. »Vsaka oseba, ki zboli na spolni bolezn, ima pravico na brezplačen pregled in brezplačno zdravljenje.« Misel brezplačnega zdravljenja za siromake in bogate se sicer večkrat poudarja v socialni medicini, vendar se mi zdi, da tu ni povsem na mestu. Zdravljenje spolnih bolezni, ki imajo kroničen (sifilis, kapavica) značaj, je navadno dolgotrajno (traja večasih več let) in precej drago. Lahko je bilo državi do sedaj nuditi tovrstnim bolnikom brezplačno zdravljenje, ko je dobila salvarsan in druga zdravila na račun reparacij. V bodočnosti reparacij ne bo, število spolno obolelih, ki se bodo po novem predlogu morali zdraviti, se bode s tem pomnožilo in s tem tudi povečali stroški za vzdrževanje ambulant. Nastane vprašanje: odkod naj država vzame potrebni denar, ki ga primanjkuje za ambulate že sedaj, ko se uporabljajo še zdravila, katerih ni bilo treba plačati. Obstojata tudi nedoslednost v primeru z zdravljenjem drugih infekcijskih bolezni, katerih zdravljenje ni brezplačno (tuberkuloza, škrlatinka, tifus itd.), čeprav jih bolnik ni dobil po lastni krivdi, medtem ko je zdravljenje spolnih bolezni, s katerimi se je bolnik okužil precej po lastni krivdi, brezplačno. Smatram, da naj tu velja isto kot za druge infekcijske bolezni: V bolnišnicah naj bodo oproščeni od plačanja oskrbnine samo reveži, ostali pa naj plačajo oskrbnino, ki itak ni velika; v ambulantah (dispenzarijih) pa naj premožnejši vsaj krijejo režijske stroške za zdravila in ostali material.

§ 4. ukazuje zdravnikom, da morajo prijavljati izvor infekcije pri vsakem slučaju, dalje voditi evidenco o bolnikih in na zahtevo o njih dati podatke. Ako se bolnik preneha samovoljno zdraviti, je zdravnik dolžan o tem obvestiti pristojnega uradnega zdravnika. — Ta paragraf bo pri izvajanju naletel na velike težkoče, ker bolniki večinoma nočejo izdati povzročitelja svoje nesreče, večasih ga pa tudi ni mogoče ugotoviti.

§ 6. odreja, da se morajo bolniki s spolnimi boleznimi premestiti v bolnišnico, ako doma obstoja nevarnost okuženja zdravih oseb. — Tu ni nič omenjeno, na čigave stroške se bo izvršil prevoz. Dalje je tudi dvomljivo, kje se bo našlo dovolj mesta za vse take bolnike, ko ga že sedaj pri manjšem obratu primanjkuje.

§ 7. je posvečen pouku mladine o nevarnosti spolnih bolezni s pomočjo predavanj, gledališča, filmov, publikacij, slik, letakov itd.

Predlog tu poudarja kolektiven pouk, enak za vse, ki pa po mojem mnenju ni umesten, ker mladina istega razreda ni enako spolno zrela, ter bo na tozadeven pouk različno reagirala. Medtem ko bo enemu znano že več, kot mu bo v šoli povedano, in mu bode tak pouk služil samo v zabavo, se drugemu še nezrelemu lahko s tem stre ves njegov idealizem. Pouk bi torej moral biti bolj individualen, tudi ne vse naenkrat, ampak polagoma, kakor mladina dozoreva. Dalje se tu prav nič ne omenjajo starši, ki bi kot glavni in prvi vzgojni činitelj tudi tu morali vršiti svojo nalogo in mladini v najbolj nevarnih in viharnih letih življenja stati z dobrim nasvetom in poukom na strani. Spolni pouk bi moral biti predvsem zadeva domače hiše, šola pa naj bi staršem v tem oziru pomagala in ž njimi sodelovala. Tu bi se društvo »Šola in dom« moglo zelo dobro udeleževati. Samo v slučajih, ako starši za to niso sposobni, tedaj bi imeli učitelji in profesorji kot drugi vzgojni činitelj nalogo posameznikom na primeren način razjasniti nevarnost spolnih bolezni.

Posebno važna je pri tem versko-moralna vzgoja, ki bi pri vsakem posamezniku krepila njegov odpor proti nemoralnemu življenju in s tem tudi zmanjševala nevarnost infekcije s spolnimi boleznimi. Zato bi bila

soudeležba Cerkve in verskih organizacij pri reševanju tega vprašanja neobhodno potrebna.

§ 8. »Držanje javnih hiš je kaznjivo.« To je gotovo zelo pametna odredba, ki se sicer v dravski banovini izvaja že od prevrata, zato pa javne hiše obstojajo še v nekaterih drugih krajih naše države. Na ta način se oficialno obsoja prostitucija in prodajanje telesa sploh.

§ 9. odreja obvezen zdravniški pregled ženina in neveste pred poroko. Namen tega predloga je ugotoviti, da-li je dotična oseba bolna na spolni bolezn. To ni vedno tako enostavna stvar, kakor bi se to zdelo na prvi pogled, ker v mnogih slučajih kljub negativnemu izvidu vendarle obstoja spolna bolezen, ki je začasno sicer inaktivna, po gotovem času se pa lahko zopet pojavi.

Dalje bo od strani žen iz južnih krajev naše države proti temu gotovo precejšen odpor (Črnogorke, muslimanke itd.).

Tudi bodo pri vsakem primeru, kjer se žen in nevesta ne bosta mogla poročiti iz zdravstvenih razlogov, ljudje kljub molčečnosti zdravnik zaključili, da je to radi spolne bolezn, kar bodo okrog govorili in s tem onemogočili ženina ali nevesto v dotičnem kraju.

Vprašanje je tudi, kaj naj se naredi v krajih z endemično sifilido, kjer je včasih skoro polovica prebivalstva sifilitičnega? Ali naj se vsem sifilitičnim tu prepove zakon?

Ako bi se ta zakon izvajal, bi se s tem sicer v večini primerov preprečili oficialni zakoni med spolno bolnimi, ne pa spolno občevanje in njega posledice: bolni otroci.

Smatram, da bi bilo mnogo pametnejše uvesti splošen zdravniški pregled zdravstvenega stanja celega telesa, saj je poleg spolnih bolezn še mnogo drugih bolezn, ki bi morale služiti kot zakonski zadržek: tuberkuloza, razne duševne bolezn itd.

§ 10. prepoveduje zdravljenje spolnih bolezn potom pisem in časopisja, kakor tudi reklamo zdravil, kar je treba samo pozdraviti. Sedaj se v časopisih mnogokrat priporočajo ničvredna sredstva, ki povzročajo, da bolnik pride k zdravniku šele v poznem stadiju.

§ 11. določa kaznovanje po kazenskem zakonu za vsako osebo, ki brezvestno povzroči okuženje druge osebe. — Določba je pravilna, težko bo edino ugotoviti, ako je kdo vedoma brezvestno drugo osebo okužil.

§§ 12. in 13. določa posebno skrb za moralno ogroženo žensko mladino, ne omenja pa moške mladine, ki, moralno ogrožena, istotako potrebuje zakonsko zaščito in posebne domove, zlasti v večjih mestih.

Ostale točke predvidevajo razne kazni za kršitev zakona.

V predlogu se nič ne omenja zaposlenje venerično bolnih; dokler so infekciozni, bi vsekakor ne smeli biti zaposleni v gostilnah, kuhinjah, hotelih, v trgovinah z živili, dalje kot brivci itd.

Potrebno bi bilo še omeniti, da alkoholizem in narkotična sredstva igrajo veliko vlogo pri širjenju spolnih bolezn, zato bi borba proti vsem tem činiteljem morala iti vzporedno.

Predlog zakona o zatiranju spolnih bolezn se tiče sicer predvsem bolnikov in zdravnikov, vendar z mnogimi svojimi odredbami posega tako globoko v življenje vsakega posameznika in celega naroda, da njegovo obravnavanje spada ne le v medicinske časopise, ampak v ravno taki meri v razne nemedicinske znanstvene revije, ki količkaj realno sodelujejo pri reševanju vprašanj vsakdanjega življenja.

RUSKA IZKUSTVA O SPLAVLJANJU.

Poroča dr. A. B.

Strahotna je bila svetovna vojna, zle posledice bo čutil in nosil še bodoči rod; poleg ogromnega gorja in blazne morije in divjaškega pustošenja pa je vzkliklo nekaj dragocenih spoznanj, ki oplajajo kakor nove kali premnoge panoge duhovnega in tvarnega življenja; tudi medicina se je obogatila z vojnimi izkustvi.

Veliki ruski narod je po svetovni vojni prišel v izreden, ne zavidanja vreden položaj poskusa, gorostasnega po obsegu in veličastvenega po vsebini: vzor modernega zapadnjaškega materializma se poskuša na tem narodu v družabnem in splošno kulturnem pogledu in sicer z znanstveno točnostjo in doslednostjo.

Spričo družabne bede in še bolj duševne razrvanosti v vsem svetu se zdi mnogim ta edinstveni in grozotni eksperiment že očarljiva rešitev iz zavozlanih življenjskih homatij in sporov; v mnogoterih osebnih in javnih stiskah obračajo zadivljene poglede tjakaj, kjer so temelji družabnega reda do tal izpremenjeni. Poročila pa, ki prihajajo iz najbolj moderno urejene države o uspehih na novo zasnovanega življenja, so vobče protislovna in pičila, da je težko iz daljave presoditi, kaj je resnica in kaj je potvara ali pretiranje v tem ali onem pravcu.

Prvo majniško nedeljo letos se je vršilo v Ljubljani na pobudo socialistično in svobodomiselnost usmerjenih ženskih organizacij javno žensko zborovanje, ki se je zaključilo z zahtevo, naj bo odprava ploda iz zdravstvenih, evgenskih, družabnih in celo nraštvenih (!) razlogov postavno dovoljena. Dovoljenja naj bi dajale posebne komisije pri zdravstvenih zavodih in napravah. Kakor je bilo razvidno iz poročil v dnevnikih in drugih časopisih, je lebdela zborovalkam ruski zgled pred očmi.

Za presojo te zahteve, da se legalizira abort iz socialnih vidikov tudi pri nas, je ne glede na načelne razloge važno poznanje dejstev ali dejanskih izkušenj, ki jih imajo v Rusiji s postavno dovoljenim splavljenjem in sicer zavoljo ogromnega števila takšnih primerov, pa tudi radi zadostne dobe opazovanja, ko so razvidni bližnji in daljni učinki takšnega ravnanja.

*

Boljševiška vlada je že v prvih početkih izvajala tudi »seksualno revolucijo«; z odpravljenjem individualističnega in kapitalističnega gospodarskega reda se je lotila z vso vnemo tudi preosnavljanja drugih družabnih oblik, ki da so ostanki zastarele miselnosti, tako družine, zakona, odgoje in prosvete, razvezala je dotlej veljavno dosmrtno zakonsko vez in s tem podrla temelje družini, kar je nujno povzročilo neomejeno spolno izživiljanje. Kot neposredna posledica spolne razvezanosti se je pojavilo strahotno naraščanje splavljanja, ker je bila že v oktobrski revoluciji l. 1917 prepoved splavljanja črtana iz kazenskega zakonika.

Spričo kričečih razmer je boljševiška vlada z uredbo 17. novembra 1920 uzakonila splavljenje. Narodni komisariat za zdravstvo (Narkomzdrav) in pravosodje (Narkomjust) hočeta zaščititi žene pred mazači in denarja lakomnimi zdravniki, obvarovati zdravstvenih škod žene in zavarovati naraščaj, za to dopuščata umetno prekinjenje nosečnosti in sicer brezplačno in samo v sovjetskih bolnišnicah po zdravnikih. Vsako drugačno splavljenje (tudi po zdravnikih in izučenih babicah) je kazensko prepovedano.

Ta uredba je bila sprejeta v zakonik l. 1922 in deloma izpremenjena in razširjena po uredbah 9. januarja in 3. novembra 1924, da se sme splavljanje vršiti tudi po zasebnih klinikah, ki so zato poblašene od zdravstvene oblasti. Ustanovljene so tudi komisije, sestojee iz zdravnikov in ženskih zastopnic, ki naj vsako pomoč iščočo ženo pouče o zdravstvenih kvarah splavljenja, o nevarnostih operacije za življenje in o škodah, ki jih trpi sovjetska republika s splavljanjem. Te komisije imajo pravico dodeljevati razpoložljive »postelje« bolnišnic, klinik in posebnih oddelkov (»abortarijev«) in sicer imajo prvenstveno pravico brezposelne samostojne žene, potem delavke z otrokom, potem poročene žene, nazadnje meščanke. Za brezplačno operacijo je treba več raznih izkazil in dokazil.

Učinki seksualne revolucije v Rusiji so že vidni in popolnoma razločni. Krassilnikian je zbral predvsem izvirna ruska poročila, uradne podatke in zdravniške znanstvene objave, Mayer je priobčil v izvlečku razprave prvega vseukrajinskega kongresa porodničarjev in ženskih zdravnikov v Kijevu, kjer je nastopilo 200 poročevalcev iz vseh krajev Rusije.

Kaj nam pravijo ti neoporečni viri?

1. Legalizacija aborta ni odpravila, kaj še zatrla k a z e n s k e g a z a k o t n e g a s p l a v l j a n j a (odpravljanja plodu).

Statistika porodniške vseučiliške klinike v Tiflisu zaznamuje za l. 1923 do 1925 da je bilo od 1532 umetnih prekinitev nosečnosti začetih 1039 (!) izven klinike. (Berinova-Kučajdze). Med 4450 primeri v l. 1920—23 v Tombovu je bilo 21% kompliciranih in 8% smrtnih, ker so prihajale žene v bolnišnico že z načetim splavom. To splavljanje izvršujejo tam zdravniki, babice, lekarnarji, bolničarke in — brivci (Kazanski). V Volhiniji in Podolju cvete mazaštvo, kakor v predrevolucionarni dobi po kmetih in v mestih (Margulis). V guberniji Ivanovo-Voznesensk je več 50% umetnih splavov protizakonitih, v okrožju Žujusk celo do 70% (Prjanišnikov). Anketa oddelka za zaščito mater in dojenčev je dognala za l. 1922-24 v 1658 okrajih 66.675 mazaških splavov. Koliko jih pa to poizvedovanje ni zajelo, koliko se jih ne da ugotoviti po nobeni statistiki, zato meni Gens, da se vsekakor dviga število mazaških splavov.

Vzrokov za nadaljno zakotno splavljanje je več. Ni dovolj prostora v bolnišnicah niti dovolj izvežbanih zdravnikov, da bi se moglo ugoditi zakonito upravičenim zahtevam žena niti v velikih mestih, tem manj drugod. Tudi v bodočnosti se ne bo dalo to stanje znatno izboljšati, ker bolnišnice in drugi zavodi so slabo preskrbljeni, nedostaje jim celo kuriva. Zato se zatekajo žene, ki hočejo splaviti, po pomoč izven postavno dovoljenih okoliščin. Drugim ženam je postavno predpisani način preveč nadežen, da zberejo vse listine, zopet druge zadržuje sram in skušajo kočljivo zadevo odpraviti bolj zaupno.

Samo v l. 1926 je bilo v Sovjetski uniji kaznovanih zaradi mazaškega splavljanja 66 moških in 805 žensk! Kdor gleda v svet z odprtimi očmi, podesetori to številko, ako hoče približno dognati najmanjše število tozadevnih krivcev.

2. Razlogi, ki jih žene navajajo kot nagibe za odpravljanje plodu, so največ g m o t n a b e d a in z a k o n s k i s p o r i. Toda ne toliko gmotna beda sama na sebi, marveč bolj želja po gmotni brezskrbnosti tira žene do splavljanja, prvačijo namreč nastavljenke z višjo izobrazbo in boljšo plačo pred neukimi in slabo plačanimi delavkami. Splavljanja se poslužujejo ponajveč žene, ki žive v mestih in industrijskih središčih, mnogo manj kmetice.

Velika je razlika med pravimi Rusinjami in ženami ruskih narodnih manjšin. Žene Baškirov, Burjatov, Čukšev, Čuvašev, Evrotov, Hakasov, Jakutov, Kalmikov, Kirgizov, Samojedov, Tatarov, Tunguzov, Vogulov i. dr. v obče ne poznajo namernega splavljanja, o zakonito dovoljenem ne marajo nič vedeti. To tem prirodnim narodom svojsko posebnost si razlagajo opazovalci in proučevalci zdravstvenih in družabnih razmer deloma z neomikanoostjo ali prosvetno zaostalostjo, deloma pa z versko okorelostjo ali prenapetostjo (dosti teh narodov je mohamedanov, Voguli so baje še pogani). Zanimiva in s to razlago protislovna je splošno ukoreninjena navada ruskih Nemcev, ki imajo ob Volgi celo svojo avtonomno nemško sovjetsko republiko, da ne marajo za umetno splavljanje izvzemši vaške inteligence. In Nemci vendar prekašajo druge narode in Ruse po splošni izobrazbi in gmotnem blagostanju!

3. Neposredne posledice zakonitega in v bolnišnicah izvršenega splavljanja niso povoljne.

Na 2. ženski kliniki moskovskega zdravstvenega urada je bilo izvršenih 7522 umetnih prekinitev nosečnosti, ki o njih poročajo Švareva, Krasovski in Makarjev. V 4% so nastopile komplikacije neposredno po operaciji, v 4.5% pa kasneje. V 15% vseh teh primerov so bile žene pred operacijo popolnoma zdrave, zato smatrajo imenovani poročevalci odpravljanje plodu za nevarno operacijo tudi v rokah izkušenih kirurgov!

Beljajeva poroča po materialu iz posvetovalnic v Moskvi o 912 primerih namernih zakonitih splavov, od teh je dobilo komplikacije v prvih 10 dnevih 133 primerov, to je 14½%, vsaka sedma žena je obolela zaradi splava!

Vodilni ruski ginekolog Aleksandrov je izjavil na konferenci porodničarjev v Moskvi (10. maja 1922), da ni bilo nikdar toliko septičnih (krvnoprisadnih) primerov ženskih obolenj v najhujših oblikah kakor zadnja tri leta.

Barskij iz Leningrada je ugotovil na podlagi gradiva iz državnega zavoda za porodništvo in ženske bolezni za dobo 13 let, da presega umrljivost po splavih za nekaj odstotkov umrljivost po porodih.

Vanštejn iz Saratova poroča, da znaša število bolezenskega poteka po prvem splavu 5.8%, pri nadaljnjem splavu pa že 14.1%!

4. Hujše so posledice splava v kasnejšem življenju takih žen.

Trebinska-Popova je poročala o škodljivem vplivu umetnih splavov na potek kasnejših porodov. V 32% takih primerov je bila že v početku poroda zvišana toplina, v 17% je bil porod podaljšan, plodna voda onečiščena, krvavenje močnejše; Credéjev prijem (iztisnjenje posteljice) treba uporabljati 5—6 krat česče, napačne lege posteljice so 4 krat pogostnejše, v 35% ostane maternica po porodu nezadostno obnovljena.

Bronikova, Kavtun, Mišulovina, Tomaževska analizirajo 1470 primerov iz klinike v Kurdinovskem glede prvega poroda. Prejšnji splav je neoporečno škodljiv za kasnejši porod in za plod in sicer so posledice: daljše trajanje poroda, kopičenje komplikacij med porodom in v otroški postelji, znižanje otrokove teže in povečanje posteljice. Te škodljive posledice so tem hujše, čim večkrat je žena poprej splavila.

Levit iz Leningrada je ugotovil na podlagi 3000 primerov, da so lahke infekcije po umetnem splavu pogostni vzrok ženskih bolezni in neposredni vzrok izvenmaternične nosečnosti in neplodovitosti.

Zomakion iz Jekaterinoslava smatra kot običajne posledice po splavljanju: 'nehotno' splavljanje (abortus habitualis), relativno ali absolutno sterilnost, motnje v menstruaciji, izostajanje menstruacije in hude motnje splošnega značaja, pogostna izvenmaternična nosečnost. Ta (plod uničujoča in življenje matere ogražajoča) komplikacija se pojavlja tudi po splavih, izvršenih lege artis (v prvovrstnih zavodih).

Iste izkušnje glede izvenmaternične nosečnosti imajo Šarkovjani, Primakov in Stepanova; Gruzdev iz Kazana razlaža, zakaj se pri maternici, izkvarjeni zavoljo splavljajalnih metod, ne more oplojeno jajčece v njej vgnездiti, zakaj ostaja v jajcevodu in se tam razvija.

Ter-Gabrieljan, predstojnik ženskega oddelka moskovskega osrednjega ambulatorija poroča o primarnih ali neposrednih in sekundarnih ali poznejših posledicah splavljanja. Komplikacij je v 50%. Neposredne posledice so vnetja spolovil, poznejše pa: motnje v menstruaciji, sterilnost, prezgodnji porodi, zmanjšana seksualna občutnost, nevrastenija, histerija, poslabšanje tuberkuloznih obolenj.

Živatov iz klinike za porodništvo in ženske bolezni v Odesi izjavlja, da ni zanesljivega in varnega (brez nevarnosti) načina za prekinjenje nosečnosti.

I. t. d., i. t. d.

5. Družabne posledice splavljanja so mnogovrstne in žalostne. Beljajeva iz Moskve poroča, da je dobilo 912 žen radi splava 9548 dni bolezenskega dopusta. Koliko je splavljanje stalo državo radi vzdrževanja teh žen v bolnišnicah in radi izgube delovnega časa v obratih! Koliko časa bo nosila državna uprava to breme, ki narašča v brezkončnost?

Tikanadse iz Tiflisa je poročal o splavljanju glede na državni interes. V Sovjetski uniji je še vedno 43 porodov na 1000 prebivalcev, a radi splavljanja odpade na leto 1,290.000 naraščaja. Poročevalec je zagovarjal stališče, da je narodno-biološko bogastvo več vredno ko narodno-ekonomsko, zato naj bi bil telesni plod pod zakonito zaščito, zato naj se legalizacija splavljanja spremeni.

O drugih družabnih vplivih (na nravi prebivalstva ali mladine, na naraščanje prostitucije pri nedoraslih dekletih, o spolnem kaosu, i. t. d.) govore moji viri le mimogrede brez točnejših podatkov.

Celo boljševiški funkcionar, komisar Jefimov priznava, da je zakonito dovoljeno splavljanje »očitna, biološka in psihoseksualna travma (okvara ali poškodba), da pa je manjše zlo« v primeri z nezakonitim splavljanjem. Boljševiški ideologi smatrajo sedanje stanje kot prehod, »oddih« k boljšemu položaju, ko se bodo gmotne razmere toliko zboljšale, da bo mogla mati zadostno oskrbeti svojega otroka in bo v tem položaju hotela vsaka zavedna žena imeti otroke.

Ruski zdravniki smatrajo po ogromni večini legalizacijo splavljanja iz socialnih ozirov kot ogromno zlo, ki naj se odpravi. Kako naj se popravljajo družabne škode z okvarjanjem zdravja? Zato so proti »splavljajalni kugi« in zahtevajo pravo zdravstveno prosveto, izdatno zaščito mater in otrok in hkrati izboljšanje življenjskih razmer.

*

Ni izčrpna ta slika o ruskih izkustvih o splavljanju, a je verna, ker se naslanja na pristne ruske vire i brez kritike poročil in dejstev je, brez razglabljanja, saj je kot taka dovolj poučna.

Viri:

Dr. med. S. Krassilnikian, Russische Erfahrungen mit der Freigabe der Abtreibung — eine Lehre für Deutschland. Berlin, Ebering 1930.

Dr. Niedermayer, Einige Bemerkungen zur Abortlegalisation in Russland, Ebering, Berlin.

Mayer, Über die russischen Erfahrungen mit der Legalisierung des Aborts. Zentralblatt für Gynaekologie 12. Nov. 1932 (56. Jahrg. Nr. 46).

Kluszynski: Nekażljivost umjetnog pobačaja u Rusiji tečajem 13 g. u svjetlu činjenica i brojeva. Warszawskie czasopismo lekarskie br. 48 i 49 g. 1931. Poročilo v Liječničkom Vjesniku, Glasniku 1932 br. 1.

Gens: K pitanju uzakonjenja pobačaja u sovjetskoj Rusiji. Rusko-njemecki medicinski žurnal br. 9, god. 1927. Poročilo u Liječničkom Vjesniku, Kalečki glasnik 1928 br. 4—6.

Gospodu prof. dr. A. Zalokarju, upravniku ženske bolnišnice in porodnišnice v Ljubljani, se iskreno zahvaljujem za pomoč pri zbiranju virov.

OCENE.

Vital Vodušek: **Nedeljske misli.** Ljubljana 1933. Tiskali J. Blasnikova nasledniki. Univerzitetna tiskarna v Ljubljani, 160 strani.

Svoja preprosta razmišljanja, ki jih je lani priobčeval pod naslovom *Nedeljske misli* v »Slovincu«, je Vodušek zdaj prečistil in zbral v posebni knjižici z istim naslovom. Kakor prvotno, tako je tudi zdaj njihov namen prav skromen: v evangeliju hoče pokazati ljubezen in veselje, to edino zdravilo za »naše propadajoče življenje«, in vsaj eno dušo pripeljati do praga vere in Cerkve. Delce pa je avtor posvetil ljubljanskemu škofu za petdesetletnico.

Moderno versko slovstvo pozna dovolj pisateljev, ki znajo verske probleme današnjega človeka povsem sodobno umevati in obdelati. Tako je bil n. pr. veliki Newman v izdaji *Przywara* in *Karrerja* za mnoge novo razodetje, podobno vise tisoči in tisoči na spisih Lipperta, Sonnenscheina, Fiedlerja, Stonnerja, Pieperja, Groscheja, Schlunda, Kühnela, Guardianija, celo Wittiga — da imenujem najbolj vplivne Nemce. Prav tako med francosko pišočimi jezuita Plus in Pierre Charles. Mnogo so v tem storili moderni verski časopisi in novejšje revije, poleg vpeljanih *Stimmen der Zeit* Seele, *Vom frohen Leben*, *La vie spirituelle*, pri nas *Duhovni život* in podobne. Spričo tega literarnega nabora moramo pač smatrati za drzno laž, če kdo še resno trdi, da krščanstvo ne zna biti zares sodobno ali da je njegov vpliv na moderno življenje le še gnili rudiment srednjega veka. V resnici je krščanstvo vedno nekoliko »zaostalo«, ker ni vihravo, ni zgolj ogenj, ampak tudi modrost po božji zapovedi, ker ni le enodnevni, temveč v jedru večnostni organizem, ki počasi, a tem trdeje in zdraveje utriplje.

Vodušek skuša v svoji knjižici nakazati najvažnejša verska vprašanja, taka, ki jih ponavljamo vsak dan, pa tudi taka, katerih skoro priznati nečemo. V tem oziru orje pri nas skoro ledino. Ti sestavki so potrebno izpraševanje vesti našemu javnemu krščanstvu, so dobre meditacije, koliko je res božjega v nas in med nami. Šele pri čitanju teh misli spoznaš, koliko greha in koliko slabosti imajo tudi oni, ki jim pravimo »dobri kristjani«. Vprav tu bomo morda bolje spoznali, da zdavna ni dovolj biti kristjan in veljati za takega, ampak da se tu naše delo šele začinja in da smo še vedno zelo, zelo daleč od polnokrvnega krščanstva.

Čudno je, da se v vseh današnjih verskih knjigah vleče samoobtožba: krščanstvo je slabo. Ta trditev nam je prešla že v frazo. Saj idealno krščanstvo nikdar ni bilo in tudi nikoli ne bo (brez ozira na priliko o

ljuljki) že zaradi nujne človeške naravne omejenosti. Res je »fragilitas humana« za mnoge izgovor, ki nadene lenobi lepo obrazino, pa vendar je naša »krhkost« psihološko dejstvo, ki nam brani, da bi se božje, ki je neskončno, v človeški nepopolnosti moglo kdaj popolnoma uresničiti. Možne so le drugače med bolj in manj. Vendar pa smelo lahko trdimo, da je vsa ta zavest nezadostnosti, to čuvstvo insuficience v bistvu le prva stopnja k izboljševanju, prav tako kakor je zavest lastne slabosti prva stopnja konverzije, milosti. Zato je v tej pekoči zavesti vendarle optimizem in samoobtožba je dokaz stremjenja in volje po boljšem.

Včasih imaš pri Vodušku vtis, da le prehudo sodi dejansko krščanstvo naših dni. Drzno se ti zdi, če o priliki sodi, da smo slabši od farizejev (»Gotovo so veliko več izvršili kakor mi« 111). Pa tudi Vodušek se zaveda gornjega psihološkega dejstva, in sicer v priliki o semenu: »Moti se, kdor sanja o Cerkvi samo svetost... Gre le za eno: da nad slabostjo ne obupamo, četudi bi se Cerkev pod njo šibila« (43). Saj bi bilo v resnici napak samo obsojati in nergati, edini logični sklep vsega je: torej ti sam živi svoje krščanstvo drugače.

Voduškove misli so razmišljanje ob nedeljskem evangeliju, berilu, dnevni cerkveni molitvi ali mašnih spevih. Najrajši se pomudi pri svetem pismu, ga neprisiljeno premišlja, prestavlja v našo dobo in eseistično glorijsira. V historični eksegezi okoliščin ni malenkostno natančen — saj mu za znanost ni, — pa tudi napačen ni nikoli. Odlika njegove knjižice je, da nam spet odkriva sveto pismo kot najmodernejšo religiozno knjigo in nas uči brati v njej o našem času prav tako kakor o časih Gospodovih. Zlasti išče v božji besedi poteze nebeskega Očeta in našega Odrešenika. Posebno pozornost posveča problemu vere in dejavne ljubezni. Kdor se zna vsaj malo odtegniti modernemu vihravemu dirindaju, bo v mirnem prebiranju teh misli odkril mnogo, mnogo globokih resnic. Kakor je knjižica pisana v mirnem in skoro idiličnem tonu, tako bo znala govoriti samo ljudem, ki tega miru preprostih še niso zgubili.

Slog je pesniški, zelo prikupen, tako da bereš res z veseljem — malo je take verske literature pri nas. Zato je Vodušek tudi dober prevajavec liturgičnih tekstov, kakor ga že poznamo. Prav tak je tu, kakor je bil v svojih pesmih. Le tisto trganje stavkov v same pravopisno samostojne enote brez logične celote ni umerjeno po slovenskem duhu, kajti brzozjavni slog ne odgovarja strukturi našega duha.

Jože Pogačnik.

Ivšić dr. Milan, **Temelji seljačkoga zakonika**. Prilog k izgradjanju imovinskega prava za naše seljaštvo. Zagreb, 1933.

Že v svojem francoskem delu »Les problèmes agraires en Yougoslavie« je dr. Ivšić opozoril na »zadružo« kot narodno in zato najbolj naravno kmetiško-gospodarsko obliko južnih Slovanov. V tej študiji se je vrnil k tej misli in jo vsestransko osvetljuje.

Najprej ugotavlja, da kmet propada (misli v prvi vrsti na hrvatskega kmeta) ne zato, kakor da ne bi bil zadosti izobražen in ne bi znal racionalno gospodariti, temveč predvsem radi kmetiškega lastninskega prava. Liberalizem je razbil zadružo in s tem zadal kmetiški ljudstvu najhujšo rano, ki je ne more preboleti. Liberalizem je uvedel individualistično rimsko pravo v moderni obliki (Code Napoleon in pri nas avstr. državlj. zakonik). Po tem pravu se posest z dedovanjem neprestano deli, s tem pa razbijajo kmetiški domovi in ustvarja kmetiški proletariat. Prof. Ivšić to statistično pojasnjuje. Navaja lastninske razmere nekaterih sel v l. 1850 in v l. 1924.

Za najmanjšo posest, ki se more na njej vzdržavati ena kmetiška družina, smatra posest s površino 5 orali. V l. 1850 je bilo v teh selih 39 kmetiških domov (ali 22,5%) s posestjo pod 5 orali, l. 1924 že 498 domov (ali 76,3%), t. j. l. 1924 so bile že tri četrtine kmetiških domov proletarske. Blizu mest se more takšna posest še s pridom obdelovati za vrtnarstvo, a na deželi ne more prehraniti kmetiških rodbin. Stroški obdelovanja se z majhno površino nerazmerno večajo; poleg tega je takšna posest navadno razmetana v majhnih deležih po raznih krajih itd. Boljše je v tem pogledu, pravi Ivšič, sicer tudi individualistično germansko pravo, tako zvani »Anerbenrecht«, ki je v veljavi po nemških pokrajinah in tudi v delih Slovenije. Po tem deduje posest le eden nedeljeno, drugi dediči dobe le neko doto za odškodnino. To pravo torej načelno čuva kmetiški dom, z melioracijami se posest celo zboljšava. Temna stran tega prava je pa, da morajo razen enega vsi sinovi in hčere po svetu iskat kruha in krepiti druge stanove, dostikrat pa tudi le množiti po mestih in industrijskih središčih proletariat. Ta sistem bi bil sprejemljiv, če bi se ustanovil dober zakon o notranji kolonizaciji in bi mogli ti kmetiški brezdomci ustanoviti drugod nove kmetiške domove, ali pa če bi se povsod pospešila industrijalizacija in bi jih tako industrija mogla zadostno zaposliti in z rodbino prehraniti. Toda čemu iskati v tujem pravu pomoči, pravi Ivšič, ko imamo svoje narodno pravo, ki more rešiti kmetiško vprašanje, t. j. zadržno pravo o kmetiških domovih in kolektivni družinski posesti? Hrvatska je sicer že l. 1889 dobila zadržno zakon, toda ta zakon je imel temeljno hibo, da je sicer štivil dotedanje zadruge, a je zabranjeval ustvarjanje novih, kjer se je pravno že uvedla individualna last.

Prof. Ivšič se bori proti mnogim nasprotnikom odločno za to, da se ustvari enoten in skupen kmetiški zakonik, ki naj na vsem našem državnem področju obvezno uredi kmetiško posest na podlagi kolektivne družinske lastnine. Zmotno je, pravi, da je zadruža le preostanek primitivne pravne institucije ali pa morda kako novotarstvo v duhu marksizma. Ne, duh kolektivne družinske lastnine živi v zavesti večine kmetiškega ljudstva, treba ga je le »legalizirati« in »generalizirati«. Ivšič odgovarja tudi na razne ugovore proti zadrugam. Priznava, da je imela stara zadruža marsikatero hibe, a te je treba z zakonom vprav odpraviti, pravice in dolžnosti članov natančneje opredeliti, določiti, kdaj kdo preneha biti član, kdaj je morda dopustna tudi delitev posesti in kako. Obenem s kmetiškim zakonikom naj pa bi se izdal tudi zakon o notranji kolonizaciji in zakon o kmetiškem kreditu.

Liberalizem je bil velika nesreča za našega kmeta, prav tako nenaraven in kmetiški duši tuj je pa tudi komunizem in marksizem. A ta kolektivizem, namreč zadržno kolektivizem kmetiške družine izhaja iz pravne zavesti kmetiškega ljudstva, je torej naraven in je obenem rešilen.

Na koncu je navedene dosti domače in tuje literature.

Naj bi strokovnjaki proučili te Ivšičeve misli in predloge, tem bolj, ker jih je menda povzel že tudi zakonski načrt o »izpremembah in dopolnilih zadržnega zakona iz l. 1889«. Za nas Slovence je predvsem važno vprašanje: ali ni ta kolektivizem, ki obsega v eni zajednici več rodbin, nam tuj in naši miselnosti in duševnosti nasproten? Zdi se, da je naš ideal: stalen kmetiški dom, a ene rodbine, torej izpopolnjen tip germanskega prava. Potem je pa še dvojje skupnih vprašanj. Prvo, kako ustvariti iz razbitih posesti zopet enoto? Majhni domovi so že v posesti najrazličnejših

rodbin, ki jih ne vežejo nobene rodovne vezi. Kako te združiti v en kolektivni dom? Drugo: ali se ne bodo tudi ob zadružni uredbi člani enega doma kmalu tako namnožili, da jih dom ne bo več mogel preživljati? Kaj tedaj? Ali dom deliti ali člane poslati v svet, pa bomo zopet tam, kjer smo sedaj v individualistični dobi. Zdi se torej, da tudi z družinskimi kolektivizmom vprašanje stalnega doma še ne bi bilo rešeno. Jasno je le to, da se ob sedanji svobodni deljivosti ne da rešiti. A. U.

Dr. Roman Tominec O. F. M.: **Dnevi v Bogu**. Ljubljana 1933. Pisatelj te fino opremljene knjižice, ki vsebuje misli za vsak dan v letu, katerim so na koncu priključene kristjanu najbolj potrebne vsakdanje molitve, je ustregel globoki potrebi sodobnega človeka po duhovni zbranosti in orientaciji v dobi, ki je tako polna nemira, tako odmaknjena večnostnim ciljem in tako raztrgana po najbolj nasprotujočih si idejah in hotenjih, kakor nobena druga pred njo. Kot izvrsten poznavalec naše duše je pater Roman izbral kratek aforizem, ki more po svoji notranji zgoščenosti na eni in po globokosežnosti predmeta na drugi strani nadomestiti še tako dolgo premišljevanje in usmeriti bralca v begotnosti po nešteti opravih razbitega dneva v neminljivo in edino resnično. Knjižici, v kateri se vrstijo pisateljevi lastni domisleki z zapiski iz najboljših duhovnih avtorjev, je vtisnjena enota gledanja na vsa važna vprašanja, ki jih stavlja sodobno življenje na človeka, tako da zapušča v resnice in dobrote željni, po očiščenju hrepeneči duši globok in trajen vtis. Vidna je tendenca, da se zahteve, ki jih stavlja na človeka Večni, spravijo v sklad s potrebami, skrbmi in dolžnostmi današnjega življenja, ki je tako malenkostno, tlačeče in prigodno, ako ostane brez notranje zveze z božanstvenim, svetim in brezpogojnim, ki pa more žareti v tihi lepoti, polno najglobljejšega smisla in bogato vse objemajoče dobrote tudi v svojih navidez najnepomembnejših podrobnostih, ako je prežeto pravega religioznega duha. P. Roman je eden tistih srečno nadarjenih, ki umejo nujnost religioznega gledanja in življenja sodobnemu človeku tako prepričevalno, nevsiljujoče in naravno predočiti, da se zbudi kakor samo iz sebe. Zdaj s krepkimi reki iz svetopisemskih knjig modrosti, zdaj nežno ko materina roka, zdaj v mirnem prosvetljenem stilu Saleškega, zdaj preprosto-prisrčno ko asketski pisatelj poznega srednjega veka, nas avtor, ki je črpal iz vsega dragocenega na tem polju, vodi v globine in odkriva Sveto, ki prešinja naše bitje tudi v najbanalnejši vsakdanjosti, če odstranimo ovire naše omejenosti, ki ga zastirajo. In tako patra Romana knjiga globoko umirja od dnevnih bojov in dvomov razdvojeno dušo, blaži od tuje zlobe in lastne grešnosti razboljeno srce, obenem pa krepi vse, kar je pogumno in bodro v nas za zdravo in močno religiozno življenje brez vsake plehke in begotne čustvenosti, ki samo moti in često zaduši razvoj resnične, odkrite in dejavne nabožnosti. In to je po mojem mnenju največja odlika R. Tominčevih misli, da ne pozabim njegovega globoko umetniško navdahnjenega stila, ki se nikakor ne sme zanemarjati, kakor mnogi čisto napak mislijo. Ni dobre asketske knjige brez dobrega stila, ki je dokaz, da je avtor religiozno misel tako doživel v vsem svojem bitju, da besede nehote razodevajo duhovno ubranost, muziko od božestva razgibane duše... Beri Janeza Klimaksa, Kempčana, Filotejo, kateregakoli pravega duhovnega pisatelja, vse je ritem, soglasje, lepota tudi nazunaj. Š tem priporočilom vsem, ki se podajajo na to polje, naj končam, pisatelju Dnevov v Bogu pa želim, da bi bil njegov trud poplačan po bogatih sadovih, ki zorijo v tihoti. F. T.

O z v a l d dr. K., **Osnovna psihologija**, Spoznavanje drugih in samega sebe. Ljubljana 1932. Slovenska Šolska Matica. Str. 223.

Mislím, da ne bo nikogar, ki bi vzel to knjigo v roke in ga ne bi obogatila. Ni tu suhe sistematike, temveč spoznanja iz življenja za življenje. In koliko je spoznanj, ki bodo ta za tega, ona za onega nova! Vse je pa prikazano v lepem in slikovitem jeziku, da je čitanje pravi užitek. O Ozvaldu je znano, da nikdar in ničesar ne čita brez beležnice. Kakor je nekđaj Erjavec prisluškoval narodu, da je ujel kako novo besedo, nov izraz, tako prisluškuje Ozvald mislecem in če naleti na nov problem, na novo misel ali tudi le na nov izraz kake misli, si to pazno zabeleži. Zato so pa njegova dela tako bogata namígljajev, podob, primer, ki mrtvo snov tako počíve. Zato so njegova dela tudi tako informativna.

Saj obseg te knjige ni velik, vendar nam knjíga podaja mnogo več, kakor bi človek pričakoval po naslovu. S kratkimi, a lehkó umljivimi in živo pisanimi poglavji nas uvaja v umevanje človeka. V uvodnih poglavjih nas na lahek način seznanja s tem, kaj je duševnost, od česa zavisi duševna rast, iz kakih »viter« sestoji duševnost, potem pa nam kaže pota, ki po njih skušajo dušeslovci priti do rešitve te velike uganke, ki je človek. So to razne metode: prirodoslovna, duhoslovna, biološka. Biološka metoda je pokazala zlasti na velik pomen tega, kar je »podzavestno«. Zanimivo je tudi, kar poudarja Ozvald, da se novejša psihologija ne zadovoljuje več z umevanjem duševnosti, temveč hoče doumeti — dušo. V naslednjih poglavjih govori O. o teh raznih »plasteh« človeške duše. Jako poučno, ker doslej premalo doumevano, je prvo poglavje o »gonski plasti« naše duše. Ozvald jo imenuje tudi »demonško«, ker izhaja iz nje tisto, kar se nam v človeku dostikrat zdi tako demonško. Važna je misel, da je iz gonov vsa moč, zlasti za pedagoga pa sta važni poglavji o pregnanih doživljajih in o zagrenjenosti. Drugo poglavje je o »vrednotečem in čuvstvujočem človeku«, o vrednotah in o čuvstvih. Tu zavrača O. tudi psihologizem glede vrednot, kakor da bi vrednote ne bile nič objektivnega. Govori tudi o čutenju vrednot (po Schelerju). V tretjem poglavju govori o mislečem človeku, o zaznavanju, predstavljanju, spominjanju, pojmovanju, o spoznanju tuje duševnosti. V naslednjem poglavju govori o »stremečem in hotečem človeku«, o poželenju, hotenju, o motivih hotenja, o sugestiji in avktoriteti, o značaju, o mišljavi (Gesinnung). V zadnjem poglavju govori o strukturnih likih (tipih) duševnosti, kakor jih je ugotovil zlasti Spranger. Na koncu je dodano za vsako poglavje nekaj vodilne literature.

To je le površen pregled bogate vsebine. V vsakem poglavju bo našel čitatelj vsaj na kratko omenjene razne misli, ki mu bodo bržčas nove. N. pr. v uvodnih poglavjih prezanímive misli o intimni in o »javni« plasti našega bitja, o polnovredni duševnosti in nje plehkih surogatih, o sublimaciji nagonskih sil, potem pa opombe o behaviorizmu, o civilizaciji nasproti kulturi itd. V drugih poglavjih ga bo še posebej zanimalo n. pr. vprašanje o »ejdatiki«, o Freudovi teoriji, potem zlasti važen problem, ali se z vajo hotenje krepí ali ne.

Naravno je, da se ob toliko in tolikih vprašanjih ne bo vsak z vsem ujema. Jaz zase sem si zabeležil vrsto mest, kjer se mi je vzbudil dvom ali kjer sem si želel trdnjše dokaza ali večje jasnosti. Naj le nekatera omenim, ne da bi se spuščal v podrobnejše razpravljanje! Pravilno Ozvald naglašá, da treba spoznati in spoštovati v človeku človeka, da bomo le tako prišli iz »gluhe loze«, v katero je zablodilo človeštvo, a manj pravo se mi zdi, da citira Pavlo Messerjevo (str. 11), kakor da bi odobral težnjo, ki se obrača od vprašanj odkod in kam? in svetovnega naziranja k vprašanju »tostranskega bitja in žitja«.

Tako bi končno vendarle obtičali v naturalizmu, ki ga Ozvald sam odklanja. Oboje je potrebno: neverim me, neverim te (sv. Avguštin). Dvoumno je, kar piše o nezavestnih sestavnih delih »jaza«, češ da so le bolj miselne tvorbe za kavzalno razlago duševnega življenja (23). Saj drugi z istim razlogom zanikujejo bitno dušo in jim je le »Hillsbegriff«. Prav tako je dvoumen izraz, da je v duševnem življenju vse »nujno« (25), pravilen pa je dodani izraz, da je tudi svobodno hotenje »motivirano«. Ne ujemam se z njegovim (oz. Schelerjevim) nazorom o neposrednem spoznavanju tuje duševnosti (26, 170, 207); prav tako ne s trditvijo, da je čutenje vrednot mimo spoznanja, čuvstvovanja in teženja poseben akt s spoznavnim, dasi drugačnim značajem (71, 87); ne z mnenjem, ki je s tem v zvezi, da doznavamo svet v prvi vrsti »s srcem« (70, 72, 73). Tudi to se mi ne zdi resnično, da more le genij prav porazvrstiti vrednote (75). Preporno se mi zdi, da bi bila mešana čustva le brzo menjavanje čuvstev ugodja in neugodja (82). Prim. besedo o sladki melanholiji! Ne zdi se mi resnično, da bi se mogli spominjati le dobrine ali zla, ki je za podlago čutnemu čuvstvu, a ne čustva samega (85). Ali se ne spominjamo bolečine? Brez dokaza je ostala ta trditev, da bi blaženstva ne bilo mogoče »zaslužiti z deli« in da je to Luther točno doumel (97). Ni dosti jasno razloženo, kako in zakaj tudi otrok prej spozna splošno kakor individualno (139); spoznava namreč s čuti individualno, a umsko (radi psihološke abstrakcije) prej splošno. Ne zdi se mi pravilno, kar (obenem preveč nejasno) razpravlja o razmerju besed in doznavanja (176), kakor tudi ne, da bi imeli misli brez spremeljajočih predstav (178), saj tudi za besede predstave. Ni dokazal, kar trdi (183), da se poženje ne opira vedno na predhodni akt predstavljanja ali zaznavanja, mislim marveč, da je splošno veljaven tisti rek: ignoti nulla cupido. Dvoumna je trditev, da cilja hotenju nikdar še ni, da ga vedno še le uredimo (186); cilj kot objektivni smoter časih uredimo, časih dosežemo, seveda »dosego« cilja tudi tu nekako uredimo. Ni jasno, kako loči »namen« in »namero« (187). Prav tako ni jasno, zakaj čustvo ne bi moglo biti hotenju motiv (194, prim. 195). Dvoumno je, kar trdi, da bi bila temu, kar imenujemo avktoriteta, podlaga vedno sugestija (197). Priznanje avktoritete lahko sloni tudi na pravem prepričanju, da ima ta in ta oseba oblast mi ukazovati. Dvoumno je še (201), da bi se hotenje z vajo ne utrdilo (poizkusi Lindworskega niso še zadostni). Nejasno je, kako se mišlja izpreminja, a kako ne in zakaj se ne bi mogla izpremeniti tudi po vzgoji (208).

A. U.

Ivan Vrhovnik: **Ivan Vrhovec**. Doneski k njegovemu življenjskemu pisu in bibliografiji njegovih del. Izdala Zgodovinska sekcija Muzejskega društva za Slovenijo. V Ljubljani, 1933. 71 strani.

Od sošolca in prijatelja spisana biografija je zelo dobro došla zlasti vsem učencem Vrhovčevim, ki jim bo ta učitelj vedno v hvaležnem spominu. Avtorju so bili na razpolago vsi viri, ki morejo osvetliti življenjsko pot in delo Vrhovčeve. V slikah, pismih, pripovedovanjih njegovih učencev in lastnih spominih nam vstaja težavna pot slovenskega znanstvenika. Roj. 21. V. 1853 v Ljubljani je V. stopil v osnovno šolo v šentpeterski trivijalki 1859, nadaljeval osnovno šolo v normalki, kjer je prostovoljno ponavljal 4. razred in nato 1864 vstopil v gimnazijo. Zgodovinar V. je moral 5. razred zaradi slabega reda iz zgodovine in prirodopisja ponavljati. Dobil pa je drugo leto v petem razredu l. 1869 (v opombi 6. str. 7 je tiskovna pomota, A. S. ni bil od l. 1869—1875 profesor na realki, ampak je poučeval 1869 na gimnaziji, kakor je razvidno iz teksta, pozneje pa do l. 1875, ko je dobil študijski dopust, na realki v Ljubljani) izbornega profesorja za zgodovino v osebi znamenitega znanstvenika Aleksandra Suppana, 1873 je V. maturiral. Jeseni istega leta je vstopil na vseučilišče na Dunaju, kjer je imel znamenite profesorje (Büdingen, Lorenz, Sichel, Simony, Miklošič), ki so pač odločilno vplivali na znanstveno delovanje V-evo. Na Dunaju je bil V. zelo delaven član in predsednik Slovenije. Sicer pa je bilo tudi V-evo dijaško življenje polno skrbi za vsakdanji kruh. Moral je med pravo za ustni profesorski izpit iti za domačega učitelja. Posebno zanimiva so V-eva pisma Vrhovniku iz l. 1879, ko je bil za domačega učitelja pri

baronu Airoldi-ju v ogrski vasi Oszlop v Bakonjskem lesu. V letih 1880 in 1881 je V. napravil ustni profesorski izpit. Jeseni l. 1881 je postal poskusni kandidat na gimnaziji v Ljubljani. Naslednje leto je nadomestoval (od 10. V. do 15. VII. 1882) profesorja Raiča na ljubljanski realki, kjer je nato postal s 30. IX. nadomestni učitelj. L. 1886 je dobil stalno mesto v Novem mestu, kjer se je tudi naslednje leto 1887 oženil. V Novem mestu se je živahno udeleževal na odru v Čitalnici. Nakopal pa si je tudi težko bolezen, ki ga je prezgodaj spravila v grob. Iz zdravstvenih razlogov je zatorej prišel v Ljubljano, kamor si je najbolj zaradi znanstvenega delovanja želel. V drugem polletju 1897 je pričel poučevati na tedanji klasični gimnaziji v Ljubljani. Toda bolezen se mu je vedno huje pojavljala in ga ovirala pri njegovem šolskem in tudi znanstvenem delu. Moral je ponovno na dopust. Njegovi tedanji dijaki smo to prav britko občutili, ker smo morali pogrešati profesorja, ki je znal s svojim nadvse živahnim predavanjem vzbuditi v nas vseh zlasti smisel za kulturna, gospodarska in socialna vprašanja. Težko bolan je V. še vedno znanstveno delal. Posluževal se je tudi pomoči svojih dijakov. Nosil je v šolo šentpeterske matrike in nam dal šteti po njih število zakonskih in nezakonskih otrok. Umril je od boleznin telesno popolnoma strtl (kronično vnetje hrbtnega mozga) 19. sept. 1902. Največ svojega truda je posvetil raziskavanju zgodovinskih virov svojega rojstnega mesta Ljubljane in mesta svoje prve stalne službe Novega mesta. Število njegovih tiskanih razprav, poročil, celo pesmic in člankov je nad 100. Izčrpen seznam vsega dela, ki je pridejan biografiji, bo prav dobro služil vsakomur, ki se bavi s slov. zgodovino. C.

Vodnik po zbirkah narodnega muzeja v Ljubljani — Prirodopisni del — je naslov lični, 219 strani obsegajoči knjižici, ki jo je izdal Narodni muzej v Ljubljani. Namen tega moderno in strokovnjaško urejenega »Vodnika« je podan v njegovem predgovoru z besedami: »...tolmačiti obiskovalcu važnejše primerke prirodopisnih zbirk v znanstveni in praktični smeri, opozoriti ga na njih postanek in mesto v času in prostoru ter na prehode posameznih oblik v toku časa«, njega sestav in obnem navodilo za obiskovalca pa je raztolmačen v odstavku: »...Vodnik' ni prilagojen zbirkam, marveč so zbirke prilagojene Vodniku' v tem, da je pri posameznih primerkih odnosno skupinah navedena na posebnem listku stran Vodnika', kjer se najdejo podatki in tolmačenje dotičnih predmetov.« Najobširneje je v »Vodniku« obdelan Zoološki oddelek, po nazornosti in temeljitosti pa prav nič ne zaostajata poglavji o Geološko-paleontološkem in o Mineraloško-petrografskem oddelku. Kaj posrečen je tudi zadnji del »Vodnika«, ki tolmači botanične eksponate. Vsa poglavja se zlasti odlikujejo v tem, da skušajo nuditi čim popolnejšo sliko prirodnin, ki so bile najdene na ozemlju, kjer se govori slovenski jezik, in sicer nele v sistematskem, temveč tudi v morfološkem, biološkem in ekološkem oziru. »Vodnik« ni suhoparno naštevanje po vitrinah izloženih predmetov, kot bi mogoče pričakovali po naslovu, »Vodnik« je na podlagi prirodnin, ki jih hrani naš muzej, kratko, jedrnato in nazorno obdelan dobršen del vseh treh prirodnih kraljestev. Vse pohvale vredna je končno kopica besedilo ponazorujočih skic in fotografij in pa, kar je posebno za znanstvenika važno, navedba literarnih virov, iz katerih so črpali podatke sestavjalci »Vodnika«. M. P.

ZAPISKI.

JUBILEJ ODREŠENJA

1. Papež Pij XI. je na praznik sv. treh kraljev s posebnim pismom naznanil vsemu katoliškemu svetu izredno sv. leto in veliki jubilej. Vzrok in predmet tega izrednega sv. leta je božje-človeško delo Odrešenja, ki ga je Jezus Kristus dovršil pred devetnajststo leti na Kalvariji.¹ Zato pa je Jubilej tudi spomin vseh onih Kristusovih dejanj in ustanov, »božjih dobrot«, ki so časovno zvezana s tem dogodkom, dobivajo iz njega skrivnostno-nadnaravno moč milosti ter so bila izročena človeštvu, da ga očiščujejo, prerašajo, vežejo s Kristusom, z Bogom, odrešujejo. Tako je jubilejno leto spomin na ustanovitev sv. evharistije, daritve sv. maše in zakrament mašništva, na vse »rpljenje Kristusovo od agonije na Oljski gori do smrti na Kalvariji; na mater Kristusovo, ki je pod križem stala in duhovna mati vseh ljudi postala; na vstajenje, ki je pogoj in poročstvo našega enkratnega vstajenja; na oblast, ki jo je Kristus izročil apostolom, da odpustčajo grehe in tako očiščujejo, umirjajo vest, ter na novo utrjujejo človeško slabost z božjo močjo; na prvenstvo duhovne oblasti, jurisdikcije, ki jo je Kristus izročil sv. Petru in njegovim naslednikom, da ureja duhovno življenje Kristusovega občestva; na Vnebohod, ko se je Kristus odtegnil očem učencev in jih na videz prepustil samim sebi, da Njegovo delo nadaljujejo z Njegovimi ustanovami in sredstvi; na Binkošti, ko je učence Kristusove vžgal ogenj ljubezni in tako do mučeništva neustrašenega poguma; na prvi nastop apostolov, da oznanjajo nauk, dela in ustanove Kristusove in tako začnejo tisto nalogo, ki jo katoliška Cerkve vrši 19 sto let, da namreč poedincem in skupinam in družbam posreduje in izroča dejansko osebno odrešenje. Vsa ta dela Kristusa Boga-človeka, Odrešenika so predmet jubilejnega leta.

2. Vsi ti dogodki in ustanove Kristusa Odrešenika niso bili izvršeni pred 1900 leti tako, da bi nanje ostal samo spomin in bi samo preko spomina kot vzor, opomin, pobuda vplivali na človeka, da ob tem spominu samega sebe iz sebe, iz svoje narave odrešuje in odreši. Veliko dejanje Kristusovo na Kalvariji in iz njega izvirajoča dejanja ter narave ostane v vseh dobah in plasteh človeštva realno in se iz njega po zakramentalnih studencih razliva v občestvu Cerkve in napeljuje po učeniški, duhov-

niški in vladarski oblasti v duše poedincev in življenje družbe. Vsak je je vedno znova ali v višji meri deležen, kdor ji ne stavi ovir, kdor se ji ne odtegne sam, ali ga ne odtegnejo drugi, ki z njegovo voljo razpolagajo. Kakor Kristus ni prepustil človeštva samemu sebi, tako so tudi njegove ustanove zato, da ostanejo v človeštvu do konca sveta in mu življenje duše obnavljajo. Veliki jubilej je spomin na nepretrgano najrealnejše bivanje in vplivanje teh del, je spomin na Kristusa Odrešenika v življenju človeštva. Tradicija Odrešenika in odrešenja!

3. Nihče zato ne bo umel jubileja, ko-mur bo samo spomin na neke dogodke, ki so bili, ki pa zanj, za njegovo celotno življenje in za življenje družbe okrog njega nimajo več prav enake pomembnosti in osnovno bistvene važnosti, kakor so jo imeli za tisti čas, v katerem jih je Kristus začel in zunanje dovršil. Jubilej mora zato zbuditi novo silno notranje duhovno religiozno življenje iz Kristusa in njegovega dela, s Kristusom in njegovim delom, z občestvom, v katerem Kristus živi. Iz te zavesti, iz dejanskega življenja odrešenih pa raste vedno silnejša vrsta iz Kristusa in s Kristusom odrešujočih. Jubilej more buditi tako ne samo pasivna čustva, ne samo hvaležnosti, ampak aktivna, ki silijo v dejanja, v akcijo.

4. Katoličan, ki se bo vglobil v smisel jubileja z vero in ljubeznijo, ne bo v tem letu ostal ob strani samo v otožnem, zagrenjenem ali nevoljnem razmišljanju, kako Cerkev »odpoveduje« in je potisnjena na stran, ali v premišljevanju, zakaj ne napravijo oni, ki jo vodijo, bolj revolucionarnih gest, s katerimi bi, — kakor morebiti upajo — vznemirili katoliško občestvo z izrednim dejanjem in premenili težke socialne in druge razmere. Tak katoličan se v resnici premalo zaveda, da je Kristus sam in s svojim delom ter ustanovami v Cerkvi ostal in živi. Od avtoritete Cerkve marsikateri katoličan pričakuje in zahteva, kar je sam spočel in zamislil, med tem, ko morebiti avtoritativnih izjav in smernic Cerkve ne sprejme in ne poskuša iz njih svoje mišljenje in življenje reformirati in delovanje usmerjati. To je stališče verskega individualizma in naturalizma. Farizejstvo je, ako zunanje delovanje zavestno ne izhaja iz notranjega duha, ako je vera mrtva brez dejanj; farizejstvo pa prav tako, ako kdo zahteva od cerkvene avtoritete nekaj posebnega, nima pa življenja s Kristusom in iskreno ne sprejme niti tega, kar je avtoriteta Cer-

¹ Acta Apostolicae Sedis XXV. (1933) str. 5 sl.

kve že določila; farizejstvo pa prav tako, ako so želje po celih zunanjih delih velike in glasne, a ni v srcih soživljenja s Kristusom in njegovim delom. Duh vere in katoliška miselnost moreta obstojati le, ako je v srcu živa vez z duhovnimi, objektivnimi Kristusovimi nauki in ustanovami, življenje s Kristusom, ki resnično biva in deluje v Cerkvi.

5. Katoliška duhovnost je učinek vere in ljubezenske skupnosti s temi objektivnimi realnimi vrednotami, ni abstrakcija splošnih naravnih načel. Nihče ne bo katoliški reformator, ne reformator katoliškega občestva, in še manj ostalega človeštva, kdor tega ne bo občutil in bo ostal na površju v hrepenenju po genialnih ali izrednih revolucionarnih gestah, ali v tožbi nad počasnostjo ali zakasnelostjo impulzov katoliške Cerkve. Saj bi mogel to tožbo raztegniti prav na vse čase, prav v čas pred 19 sto leti, ko bi pač iz te miselnosti mogel še bolj upravičeno reči, da je Kristusovo delo odpovedalo. Saj je dvom in nezadovoljnost učencev, ki so jih včasih izrazili za časa zemskega vidnega bivanja Kristusa na zemlji, bil izraz takega razpoloženja in neumevanja; saj je začasen beg ob Njegovih smrti izviral iz takega trenutnega strahu; saj bi v vseh dobah Kristusove Cerkve mogli ugotavljati to. Če pa se vmislimo v skrivnost trpljenja in smrti, in se zavedamo, da je Kraljestvo božje v notranjosti in iz notranjosti, če vemo da je odrešenje človeka, ki nosi ob svojem rojstvu izvorni greh in njegove posledice ter vemo iz vere in z ljubeznijo, da Kristus v Cerkvi poedince in tako vsako dobo z nova očističuje, posvečuje, z nova dviga in utrjuje, ji tako neprestano vliva življenje, ki poteka s Kalvarije, potem se beseda o »odpovedanju« ne bo oglašala o takih jubilejih. Ali če se bo, se bo nanašala nase in na člane katoliškega občestva, da osebno ne žive zadosti močno iz vseh virov Kristusovih, da bi njih življenje razodevalo resničnost Kristusovega odrešenja v njih samih. Saj morebiti tudi katoličani, vsaj nekateri, ki se tako radi pritožujejo nad Cerkvijo in katoliško družbo, prav na to mislijo. Nevarnost in včasih dejstvo pa je, da tudi te tožbe izvirajo iz površja vidnih ali posameznih pojavov omejenosti, pomanjkljivosti, grešne mlačnosti, posvetnosti katoličanov in gredo premalo v globino, ne iščejo za sadovi življenja s Kristusom, ki so v poedincih in se kaže v občestvu. Pogrešajo velikih socialnih ali gospodarskih prememb, ne opazijo pa razmaha karitativnosti v vsakočasni bedi in potrebi ter težnje po pravičnosti; očitajo katoliškemu politikom najrazličnejše pogrške in

napake, ne vidijo pa, da je v splošnem vendar le njihovo delo iz poštenja, pravičnosti, požrtvovalnosti za obči blagor in da te lastnosti izvirajo iz njihove vesti, ki jo Kristusov nauk in njegova sredstva vzgajajo in vzdržujejo in da je vprav njihovo sodelovanje v javnem življenju v blagoslov, da se ne zamočviru.

6. Nedvomno je resnično, da nosijo Kristusovi učenci katoličani v vsakem času veliko odgovornost in tudi krivdo za žalostne razmere. Saj to ne pomeni nič drugega, da so ostali ljudje omejeni in grešni, ter morejo svojo omejenost in grešnost še povečati. Saj tega »odpovedovanja« »krščanske« in katoliške družbe v Evropi ni zlepa kdo tako resno in točno orisal kakor Pij XI. v svojih okrožnicah in nagovorih od Ubi Arcano do zadnjega nagovora v konzistoriju.¹ Razkril pa je tudi vzroke. Najgloblji, zadnji je notranji in zunanji odpad od Kristusa, od Boga. Ako kristjan ali katoličan odpade notranje od Kristusa in virov odrešenja, potem blodi navadno bolj kakor pa oni, ki še ni dospel h Kristusu, v občestvo njegove Cerkve.

Katoličan, ki čuti te poraze katoličanov, se ne bo zato zagrenjen odtujeval notranje bolj in bolj katoliškemu občestvu, ampak iz bridkosti in ljubezni zaživel v neutrudljivi aktivnosti iz Kristusovih sadov odrešenja. Kristus je osmislil trpljenje, da ni več topa resignacija ali obupna grenkost, ampak očiščevalni notranji prerod v močno veselo dejavnost.

7. Prav to razmišljanje pa nam osvetli, kako je primeren odlok Pija XI., da se je sv. leto začelo s sv. vero zadoščenja in pokore ob spominu na agonijo Kristusovo na Oljski gori.² Sveto leto se je torej začelo z zadostilno molitvijo, ki naj bi po iskreni želji sv. očeta zadružilo srca vseh ljudi, vseh ras, jezikov, narodov, da doseže spreobrnjenje grešnikov, posvečenje pravičnih, olajšanje tolikšnega zla, ki teži človeštva. Iz te miselnosti in tega dela bo možno doseči resnično pomirjenje narodov. Na dnu zunanjih, gospodarskih, socialnih in drugih kriz leži duhovna kriza; obnova je zato možna le z duhovno obnovo in sicer iz nadnaravnih virov. Celó sv. leto naj bo torej za vse iskrene katoličane čas zadoščenja in spokornosti iz razmišljanja trpljenja Kristusovega, čas notranjega prečiščenja duše in življenja z zakramentalno močjo svete pokore in sv. evharistije. Tako se bodo duhovno prečiščeni in prerovljeni iz pristnih virov duhovnih Kristusovih virov

¹ AAS XXV (1933) str. 106.

² AAS 1933, str. 73 sl.

znova dvignili k strnjeni akciji za velike naloge, napore in boje v prvi vrsti na duhovni planoti. Le tako se bodo mogli obraniti strupenih in velikokrat v lažen blesk ovitih bacilov materializma ali naturalizma in individualizma. Le tako bodo mogli pregledati in se ustaviti skušnjavi metode in ciljev onih, ki iz težkih razmer skušajo kovati orožje ne samo za odpravo krivice in za boljše razmere, ampak zoper naravni red človeške družbe, zoper religijo, proti Kristusu, proti Bogu. Le tako se bodo mogli uspešno in vztrajno boriti proti nadvladju srove fizične sile nad pravom, in pripomoči do zmage pravu in zakonom, ki spoštujejo pravice božje, Kristusove¹ in jamčijo popolno duhovno svobodo Katoliške Cerkve. S kristocentrično orientacijo, z oživiljenjem Njegovega duha iz resnic in sadov odrešenja, bo mogoče ohraniti ali obnavljati krščansko kulturo, ki poteka iz dela Odrešenja¹ in usmerjati napredek v smeri h Kristusu.

8. V konzistorialnem nagovoru 13. marca 1933² je govoril Pij XI. najprej o veselju, ki ga Cerkve doživlja v zadnji dobi. Med temi veselimi pojavi našteva na prvem mestu poglobitev in razširjenje verske izobrazbe in vzgoje (religiosa institutio), ki se vedno bolj poslužuje tudi modernih metod in naprav; dalje intenzivnejše euharistično življenje, pogostejše duhovne vaje, zlasti večje umevanje zanje med študenti in delavci; napredek karitativnega prizadevanja posebno v sedanjih gospodarskih krizi in pa vsa dela katoliške akcije.

9. Med žalostnimi in s skrbjo navdajajočimi dogodki in stanji pa se spominja papež na prvem mestu negotovega mednarodnega razmerja, ki ga motijo predvsem razni pretirani nezmerni naklepi in namere nacionalistov. Ti najbolj ogrožajo bratske odnose med ljudmi in narodi. Ker more pravo bratsko razmerje pogrnati le iz krščanske ljubezni, zato papež ne bo, kakor že dosedaj ni, nikdar prenehal oznanjati narodom miru. Dalje pa se spominja sv. oče gospodarske krize, ki še vedno traja in posebno bridko muči vse slabotne: otroke, bolne in stare ljudi. V materialnih in duhovnih stvareh trpijo posebno delavci in obrtniki, nimajo primerne plače, nimajo dela. Stanje brezposelnosti pa je polno nevarnosti in obremenjuje tudi družbo s stroški, težavami in skrbmi. To stanje bede pa izrabljajo mnogi za agitacijo proti vsakemu redu tudi božjemu. Rusija, Španija, Mehika so

žalostni zgledi boja proti Cerkvi in Kristusu.

Edino rimski papež je vedno skrbno opozarjal krščanske narode in države na nevarnosti ki grozijo po vseh državah napravam krščanske kulture in civilizacije (christiana civilis cultus instituta), on je tudi predlagal sredstva pomoči in obrambe. Zato pa tudi upa, da bodo v tem jubilejnem letu Odrešenja krščanski narodi obrnili svoj pogled zopet k nadzemskim stvarem in v obnovno duš, da se tako ublažijo ali končajo stiske, ki jih tlačijo. Če bo spomin Odrešenja res iskren in živ, se bo to zgodilo. Drugič pa morejo kristjani z dobrimi deli in molitvijo to doseči od Boga. Pričakuje, da bodo z njim skupno katoličani prosili, da bi se mogle dobro urediti gospodarske razmere, se dejansko doseglo znižanje oboroženosti, se doseglo pomirjenje duhov — moralna razorožitev —; da bi se uredilo vprašanje vojnih dolgov. Tako opozarja katoličane, da je njihova naloga takrat, ko se razpravlja o velikih, za človeštvo tako važnih stvareh, kakor se sedaj razpravlja, posebno tudi moliti in torej z duhovnimi, božjimi sredstvi vplivati na one, ki urejajo te razmere.

Predvsem pa naj bi bil sad jubileja za katoličane svetost življenja.

10. Razmere in dogodki v mednarodnem svetu vznemirjajo tudi naš narod. Odmevi nemirnega, negotovega, razdvojenega človeštva vplivajo tudi v nas in najdejo sozvočje nemira, negotovosti, problematike prav v osnovah duhovne krize.

Ali ne bo zatorej prav odkritosrčna želja, da bi jubilej Odrešenja Kristusovega odjeknil prav posebno mogočno tudi med našim narodom in še posebej med našo slovensko inteligenco in inteligenčno mladino. Da bi mlada generacija v svojih stiskah, v svojem hotenju in delu zavestno izhajala iz teh Kristusovih temeljev in virov, ki so v sedanjosti prav tako objektivne in žive kakor nekdanj, in bi problematike ne čutila v teh osnovah in vrednotah, ampak le v tem, kako bi jih v zvezi z občestvom in avtoriteti najboljše, s polno mladeniško močjo in veseljem uresničila v sebi in svojem življenju in javnem delovanju. Temelj tudi tostranskega, celotnega, popolnega življenja je Kristus, njegovo Odrešenje, naša osebna zveza z njim in vsemi njegovimi ustanovami v občestvu Cerkve. Le pot življenja, ki izhaja odtod, je rešilna za katoliško mladino, daje blagoslov njenemu delu in vodi življenje h Kristusu. Problematike v teh osnovah ne more biti. Le veselo iskrena vera in šele iz vere in ob veri vodnici, iskanje in reševanje problemov.

¹ Civilis veri nominis cultus. AAS 1933, str. 5.

² AAS XXV (1933) str. 106.

Drugače bi bili še iskatelji Boga in Kristusa, ne pa, kar katoliška mladina mora — in upam, da hoče biti za bodočnost, stvaritelji krščanske kulture, — deiferi et christiferi — bogonositelji in kristonositelji.

I. Fabijan.

KATOLIŠKA MISEL V SODOBNEM SVETU.

La Pensée Catholique dans le Monde Contemporain. Conférences de la deuxième Semaine Catholique Internationale de Genève (15.—21. septembra 1930). Edition Spes, Paris 1931, 248 str.

Lična knjižica podaja vsebino predavanj na drugem mednarodnem tednu, ki ga je priredila katoliška unija za mednarodne študije l. 1930 v Ženevi. Snov je zelo zanimiva. V šestih zaporednih večerih so odlični predavatelji očrtali stanje katoliškega in verskega gibanja sploh vsak v svoji domovini.

Rektor katoliškega instituta v Parizu, naslovni nadškof Mgr. Baudrillart, član francoske Akademije, je poročal o Franciji. Poln solnčnega optimizma gleda v bodočnost. Katoliški filozof Ollé-Laprune je že l. 1890 zapisal stavek: »Une rumeur se répand; la génération nouvelle revient à Jésus-Christ.« (49.) V naslednjih dveh desetletjih je razvoj šel sicer v popolnoma nasprotni smeri, toda odtelej je polagoma postajalo drugače. Nadškof B. dokazuje obširno, da je mladi katoliški prepород resničen, iskren in globok (52). Ponosno pokaže na francosko katoliško elito, ki je medtem dorastla. »Katoličanstvo je danes ena največjih sil Francije« (53). Vsepopvod se uveljavljajo katoličani, s peresom, v umetnosti, v šolah, v francoski Akademiji. Rezultati dosedanjega dela se že kažejo: scientizem, absolutni racionalizem iz dobe okoli 1880 je že mnogo izgubil na svoji ostrini (73); živahno katoliško mladinsko gibanje, Fédération national catholique (74), obnoveitev diplomatskih zvez med Parizom in Vatikanom so praktični uspehi. »Gotovo, še daleč smo, zelo daleč od tega, kar bi imelo biti, ... ni pa pretirano reči, da je tok leta 1880 danes zavržen in da je katoličanstvo ena izmed velikih sil sodobne Francije« (76).

O položaju katoličanstva v Britanskem imperiju je poročal F.-J. Sheed, rododom Avstrelac, založnik in duša angleške katoliške organizacije za misijonsko pri-

digovanje v parkih in na cestah (Catholic Evidence Guild). Dočim je nadškof Baudrillart že od l. 1907 dalje rektor katoliške univerze, je Sheed še mlad mož (r. 1897) »Izpreobrniti elito... to bi se ne reklo izpreobrniti Anglijo« (95). Angleško lapidarno očrta položaj katoličanov v velikih dominijonih (Kanadi; Južni Afriki, kjer so v manjšini napram protestantom in kalvincem, ter v Avstraliji), irska duhovščina deluje zlasti v Avstraliji ter Južni Afriki. V Angliji sami smatra za najvažnejše dvoje: uveljavljenje s peresom ter pridigovanje na javnih krajih. V slednji namen obstoja Catholic Evidence Guild, organizacija, ki šteje okoli 600 lajkov, moških in žensk, ki jo avtorizirana za svoje delo od škofov. Tedenko je 120 sestankov; 30.000 letnih konverzij priča o uspehu. — Govornik kaže na notranje razkrajanje anglikanstva; opozarja, da je javno mnenje, ki pazno zasleduje katoliški pokret, Cerkvi sovražno (93). »Anglija je izgubila protestantsko vero, toda ohranila protestantske predsodke« (93). Značilna je tudi nenavadna nevednost glede katoliškega nauka. »Protestantizem nazaduje, katoličanstvo raste« (97), tako označuje svoje izglede v bodočnost.

Konvertit Lars Eskeland je poročal o Danski (25.000 katol. od 3 milijonov prebivalcev), Švedski (4000 kat. od 6 milj. preb.) in Norveški (2600 kat. od 3 milj. preb.) (str. 129).

Za Zedinjene države Severne Amerike je podal pregled katoliškega gibanja Mgr. Noll, škof v Fort-Wayne-u. Uradni podatki navajajo 20 milijonov katoličanov, dejansko jih je več; konverzij je bilo l. 1929 nad 38.000. — Vzorna je šolska organizacija (okoli 8000 osnovnih šol s 60.000 učitelji in 2.300.000 učenci), zelo razvito je tudi srednje in višje šolstvo. — Posebno važno pa je vprašanje časopisa in govori v radiju.

O Nemčiji je poročal urednik Stimmen der Zeit P. Frzywara. Posebno pažnjo je posvetil krizi in radikalizmu.

Ravnatelj ruskega instituta na katoliških fakultetah v Lillu, J. Maklakoff, je razkril najbolj žalostno poglavje: o verskem položaju v Rusiji.

V zaključkih, ki jih je formuliral znani Mgr. Beaupin se zlasti poudarja povratak h klasični tomistični filozofiji in dejstvo, da se pojavlja katoliški prepород vsepopvod.

V. K.